

לייר ממנה אני מטיל עליו קומקום של חמין. ונראה שבעת ההיא ברה לו יהושע מפני זעם הממשלה ולך לו לאלכסנדריו אשר ישב שם עד כלות ימי הועם שאו החיור שמעון בן שטח כאשר יסופר בפרק הבא. ועל כן זה הפירוד שנפרד יוחנן בסוף ימיו מן הפרושים הביא נזק גדול לרשימת התורה. הוא דרתיק את הפרושים גם מתוך הסנהדרין וקרא צדוקים על מקומם וכל הדברים הרתיים יצאו על פיהם וזה התמיד זמן ארוך כי גם אחרי מות יוחנן לא נשתנה הדבר. אריסטובול בנו אשר מלך תחתיו לא סר מרכיביו אביו האחרונים לשנא את הפרושים ולהיות עם הצדוקים. אריסטובול זה לא האריך ימים על ממלכתו יותר משנה אחת. אחיו אלכסנדר ינאי בא אחריו למלוכה. ונשא את אלמנת אריסטובול אשר היתה יבמתו לו לאשה. ואף כי היה כהן גדול אשר אינו רשאי לישא אלמנה אף בהיותה יבמתו (יבמות כ'). אמנם הוא נשא אותה מרם שנתמנה להיות כהן גדול. כי כמות אריסטובול עוד היה ינאי בבית האסורים אשר אחיו כלאו שם עם שאר אחיו. אך כמותו באה המלוכה ליד אשתו שלמינן, והיא הוציאה ממסגר את כל אחי בעלה; ועם ינאי התקשרה בקשר האישות (יוסיפון קדמוניות ס"ג, י"א), ועתה בלי ספק קשרה זה הקשר מיד עד שלא נתמנה להיות כהן גדול ובאפן זה מותר לכ"ג לישא אלמנה (יבמות שם). ואולי היה זה המאורע סבה לתכמים שיסדו זאת ההלכה והחירו על פיה לינאי לישא את אלמנת אחיו. ולא נמצא שינאי בתחלת מלכותו הרע להם לפרושים. אבל גם לא נסתלק סנהדרין של צדוקים בתחלת מלכותו ועוד על פיהם יבא כל ריב וכל נזע כאשר היה בסוף ימי יוחנן עד עתה.

פרק חמישה עשר

שמעון בן שטח, יהודה בן מכאי, ניצוח הפרושים.

תחת ממשלת ינאי עוד יד הצדוקים על העליונה וישבו ראשונה בסנהדרין. כי גורת יוחנן לא כלתה ולא נתבטלה. הפרושים נמנעו לשבת עם הצדוקים בסנהדרין. מלבד חכם אחד מן הפרושים, התאמץ בכל זאת לשבת בסנהדרין אף כי הוכרה לבטל תמיד את דעתו מפני דעתם כי הם היו הרוב. אבל לא מאהבת הכבוד והשררה עשה זאת. כי לאיש היושב במושב מתנגדים אשר כל דבריו אינם נשמעים איה הכבוד ואיה השררה? אבל הכרתו הפנימית מצדקת הדעות ואמיתתן אשר נשא בלבו ועל שפתיו היא עשתה זאת. הוא לא ייעף ולא יגע מהתנגד להם אף אם כלה כחו להבל. ראה גם ידע כי לא לעולם חסנם ואין מעמד לדעותיהם. כי יסודי דעות הצדוקים לא יתכנו עמוד נגד העת ושינוייה אשר לא בן דעות הפרושים אשר לעומתן ולעמית דרכי המדרש לפרושים כל הזמנים עם שנוייהם ומשאליהם יתכנו; על כן היה לבו בטוח כי יבואו הימים ושררת הצדוקים תכנע ועם הבטחון הזה איך יטמון ידו בצלחת? החכם הזה היה, שמעון בן שטח. הוא מאס להתרחק מהם ולהניח להם יד לעשות כחפץ לבם. רק עמד נגדם בהתנגדות גלויה מונגת במועצות ודעת ועל יד מופתים וראיות מכריחים. מהם היה מקוה להתגבר עליהם מעט מעט ולהפסם ממצבם פסע אחר פסע. וגם לא היתה תוחלתו נכונה. ענינים שונים התחברו בקרבם לשוב ולתועלת, והם עמדו לו להצלחה תפצו בידו. הכסתי ואמנתו ישרו וצדקתו נגד אלהים ואדם ושאגנות רוח בריבו הם קנו לו כל הלבבות יחד, לשוננו כסף נבחר לדעת לכלכל דבריו במשפט, זה הפיק לו את רצון כל איש, וימציארו חן בהתיצבו לפני מלך ושרים. אף בגלל המדות האלה היה קרוב למלכות ואהוב ונרצה למלכה שלמינן. (לדעת קצת היה אחיה (ברכות מ"ח)). לא ארכו הימים עד כי נצח את הצדוקים בראיותיו. רבים מהם אשר לא רצו לנפח תחת כח מופתיו ומאין לאל ידם להשיב עליהם בחרו לעזוב מושבם בסנהדרין, עד

כי נבדלו כלם מתוך הסנהדרין ויבואו פרושים תחתיו, כאשר קוה שמעון מאז. כן היה וכן נעשה לנגד עיני נאי המלך ושלמינו המלכה. כי או בהיות הצדוקים יושבים בסנהדרין שלהם, היה נאי המלך ושלמינו המלכה היושבת אצלו יושבים במסבתם ולא אחד מישראל (כלומר מן הפרושים) יושב עמם חוץ משמעון בן שטח. והיו שואלים תשובות והלכות ולא היו יודעים להביא ראיה מן התורה אמר להם שמעון בן שטח כל מי שיודע להביא ראיה מן התורה יהיה ראוי לישוב בסנהדרין — פעם ארת נפל דבר של מעשה ביניהם ולא היו יודעים להביא ראיה מן התורה. חוץ מוקן אחד שפמט נגדו ואמר לו תן לי זמן — הלך וישב בניו לבין עצמו וכיון שראה שלא היה יודע להביא ראיה מן התורה למטר נתיישב מלבא בסנהדרין והעמיד שמעון בן שטח אחד מן התלמידים במקומו — וכן עשה בכל יום ויום עד שנמתקו כלם וישבה סנהדרין של ישראל על דעתם ואותו היום עשאוהו יום טוב. וזה היום היה בעשרים ושמונה לחדש טבת (מ'ת פ"ג). ויהי כאשר נצח שמעון בן שטח בחכמתו את הצדוקים, אז זכר את יהושע בן פרחיה אשר ירד מנשיאותו ויברח לו מצרימה, ויתאמץ מרד לקרוא לו ירושלימה, ויכתוב שמעון אל ראשי העם אשר באלכסנדריא כדברים האלה: מני ירושלים עיר הקדש לך אלכסנדריא אחותי, בעלי שריו בתוכך ואני יושבת שוממה (בבלי מוטה דפוס אמ"ד). ואף לסבת הקריאה הזאת שב יהושע ובלי ספק נעשה נשיא כאשר היה מקדם ושמעון בן שטח היה אב בית דין שמעלון בקדש ואין מורידין 1). גם בעת ההיא בטלו את ספר הקת הדינים הנקרא ספר גזרתא אשר היה לצדוקים בדיני נפשות וקנסות ובדיני ממון כי כאשר עמרו הצדוקים בסנהדרין, היה כתוב ומונח לצדוקים ספר גזרתא, אלו שנסקלים ואלו שנשרפים ואלו שנדרגים ואלו שנתקנים וכשהיו דנים ארם שואל והולך ורואה בכפר, וזה הכפר בטלו ואותו היום עשאוהו יום טוב, וזה היום היה בארבעה עשר לחדש תמוז (מ'ת פ"ד). הנה לא ידענו כמה שנים התמידה ממשלת הצדוקים, כי לא הוגד לנו רק שבסוף חיי יוחנן התחוקו אבל לא נודע כמה שנים לפני מותו אשר היה המאורע הזה, ומלכות ארויסטובול לא נמשך רק מעט יותר משנה אחת. וכאשר בא נאי למלוכה נשאר הרבב על איתנו כאשר היה באחרית ממלכת יוחנן. ומלחמותיו אשר נלחם והתלאות אשר עברו עליו לא נתגוהו לשים עינו על העניינים הרתיים, ועל כן הצליח שמעון בן שטח, אשר המלכה היתה בעווייו, לדרתוק מעט מעט את הצדוקים מתוך הסנהדרין, עד כי לבסוף נטרחקו כלם והיו כל בעלי הסנהדרין מן הפרושים. ואמנם על כל פנים נראה מכל זה שעברו ימים ושנים מה שהיה העולם משתומם עד אשר בא שמעון בן שטח ודרתוק את הצדוקים עד בלתי השאיר להם שריד אחד בסנהדרין.

אך

1) לפי ג'י' הבבלי היה יהושע בן פרחיה באלכסנדריא, וחזר לקריאת שמעון ב"ש. ולג' הירושלמי חגיגה פ"ב ה"ב, ובסנהדרין פ"ו ה"ו היה זה יהודה בן מבאי. וכן יש שהי נוסחאות בענין נשיאותו של שמעון, שלג' האחת היה שמעון נשיא ויהודה בן מבאי אב ב"ד ויש אומרים להפך (בבלי חגיגה פ"ו. וירושלמי שם) ואמנם לג' הבבלי בסנהדרין כאשר לצינו פה דבר: אמת הוא שיהושע בן פרחיה ברת מירושלים כאשר רדף יוחנן את הפרושים ויהושע הונכר מנשיאותו, ואז הלך אלכסנדריא וישב שם עד אשר הצליח שמעון להנכר על הצדוקים. ובעת ההיא כתב שמעון לאלכסנדריא וחתור את יהושע ב"ש להיות נשיא כלפינו ביריהו וישמעון אב בית דין ובהנחה שהיה כן אם נניח שבחי' ינאי היה ניצודו של שמעון על הצדוקים ושגם בעת ההיא כתב שמעון לאלכסנדריא ולא יתכן שהאגרת הזאת מכוננת על אחר בלתי א"ש. כי עד היום לא נמצא שום דבר שמעון וחתור את הפרושים הלא היה העולם משתומם (קדושין מ"ו). ועי' רדאי שמימי יוחנן ואין שנעשה צדוקי עד עת הניצוח לא היה נשיא ולא אב"ד מן הפרושים וע"כ הנשיא האחרון היה יהושע ב"ש ועל מי יאות לאמר: שמעון אב"ד. ואולי במשך שנה בלי ספק מכון על הנשיא שיש באלכסנדריא ומי היה זה הנשיא בלתי א"ש יהושע ב"ש? בעלי שריו אצלך עוה בלי ספק מכון על הנשיא שיש באלכסנדריא ומי היה זה הנשיא בלתי א"ש יהושע ב"ש? ועתה מוכח שיהושע הוא שהוד לסבת קריאתו של שמעון, והוא שהוד להיות נשיא כאשר היה לפניו ואו היה שמעון אב"ד. ואח"כ כאשר רדף ינאי את הפרושים ביהו ג"כ הרבה חכמים לאלכסנדריא והתחיל עת צרה לפרושים עד שמת ינאי, ואולי במשך ימי הצרה האלה מת יהושע כי כבר היה זקן בא בימים. ואחרי מות ינאי היה שמעון נשיא ויהודה ב"ש אב"ד כן היו הדברים לפי השערת. ומה יצא חלקו לדעות אצל האחרונים. כי היה מקובל אצלם שהיה שמעון אב"ד אך סעו וחשבו שהיה ביהו היה ב"ש בן יוגנו ונולדה מזה הג' המוסטית שהיה ב"ש נשיא וכמו כן שפדעם שמימי ינאי ברתו חכמים לאלכסנדריא כאשר יצא יוספוס וחשבו שהיה בן מבאי היה מן הפרושים ובריתם שהיה היה בן יוגנו של שמעון חשבו שהאגרת שכתב שמעון מכון נגד יהודה ומה יצא חסערת בירושלמי.

אך לא ארכו ימי השלוה. ינאי שב ממלחמותיו, ומסכה לא נודעת היה לבו נגר הפרושים. אז אירע פעם אחת בחג הסוכות, והנה עומד על גבי המזבח לנסך טיט בתז כמנהג הפרושים. אבל בכונה מיוחדת לא עשה כמצוה, אך נסך את הטיט על הגליו למען הראות לפרושים כי איננו מזדה בניסוך הטיט (סוכה ט"ח:), וזה היה להם לאות ברור כי אין לבו נאמן עם הפרושים, ומתוך מעשיו הבירו כונתו כי תואנה הוא מבקש לבוא בעלילה על הפרושים, ובגלל הדבר הזה יצא קצף מצד העם ורגמו אותו באריותותיהם וקראוהו בן שבויה (יוסף בן קדמוניות ס"ג). אז הוא עמד עליהם בחרי אף וינקם את נקמתו ועשה בהם מטבח גדול, וחריו או מריבה חזקה בינו ובין העם, ושנאתו נגד הפרושים גדלה יום יום. שמנה מאות מן המתקוממים הוקיע על העץ, והנמסכים ארזי הפרושים מקצתם ברחו (ט"ח פ"ב) ומקצתם נתבאו. ולא הוחזר הרבר עד אחרי מותו. גם שמעון היה במתבא מפני קצף המלך. אך לא נודע על נכון אם היה מהמתקוממים וכלש על נפשו ככל חביריו או היתה סבת בריחתו מריבה אחרת אשר נפלה בינו לבין ינאי. כי כן יוספר: פעם אחת באו שלש מאות נזירים עניים והשתרל שמעון בעבורם לפני ינאי שיתן מכספו די מחצית הקרבנות אשר חייבים להביא על נזירותם והוא (שמעון) עצמו יואיל לתת להם המחצית הנשארה. ינאי סלא בקשתו ויתן מחצית הקרבנות ושמעון עשה תחבולה והחזיר הגדר למחציתם עד כי לא היו צריכים עוד לקרבן. ויודע הדבר לינאי יהי הקצף גדול על שמעון על כי מלאו לבו להתל בו, ובעבור זה התבא שמעון מפניו. כן יוספר סבת בריחתו. ומסבת חזרתו יוספר. שבעת ההיא באו שרים נכבדים מפרס לבקר את ינאי בהיכלו. והי כשבתם במשחה, ויאמרו אל ינאי: זכרנו כי זה ימים ושנים בהיותנו פה לבקרך בהיכלך כהיום הזה, היה זקן אחד יושב לפניך אשר כל דבריו היו בחכמה והתענגו עליהם, ומדוע לא בא היום אל המשחה כפעם בפעם? או לבקשת אורחיו שלח ינאי מלאכים לבקש את שמעון ולקרא לו ולהבטיחו כי שנה את אשר המרה עיני כבודו והפץ להשלים עמו. ויבוקש וימצא ויעש שמעון כדבר המלך ויבוא לפניו. ויצוהו ינאי לשבת, ויכין לו שמעון מושבו בין המלך והמלכה. אך ינאי אף כי הבטיח את שמעון להשלים אתו בכל זאת לא יכול להתאפק מלבקש דין והשבון מאת שמעון על המעשה עם הנזירים, וישאלהו: עתה אמר נא לי מה זה הסב לך כי התלת בי? ויען שמעון ויאמר: לא התלתי בך, אך דברתי נכונה ואמת. כי כאשר אתה נתת מחצית הקרבנות ממנוך כן אני פטרתי אותם מהמחצית השנית בתורתך והלא ידעת כי כצל הבקף כצל החכמה. „ומדוע נחבית לברוח“? ויענהו: מפני כעסך כי אמרתי לנפשי, חבי כמעט רגע עד יעבור זעם! ויוסף ינאי וישאלהו: למה הכינות מושבך בין המלך והמלכה? השיבו שמעון: כן יאות לבעלי החכמה כדברי בן סירא: סלסלה ותרוממך ובין נזירים תושיבך. או צוה ינאי כי יתנו לשמעון כוס יין לברך ברבת המזון. ויתנו לו את הכוס ושמעון פתח: נברך על המזון שאכל ינאי וחבריו. ויאמר ינאי אליו: אמנם עוד אתה בקשיותך. „אבל“ אמר שמעון „הכי אומר נברך על המזון שלא אכלתי?“ ואז צוה ינאי כי יתנו לו לאכול, ויאכל ויברך כמשפט (ירושלמי ברכות פ"ז ה"ב ונזיר פ"ה ה"ה ב"ר פצ"א וקולת רבת) כן מסופרת סבת בריחתו וחזרתו. אך יהי כן או כן, על כל פנים אנו רואים כי היה פירוד גדול בינו ובין הרבמים, עד שגם שמעון אשר היה (לדעת קצת) אחי המלכה ירא שסמכה קמנה כזאת וידרגו. אמנם אין ספק כי חזרת שמעון חזרה לטוב ולתועלת לכל הפרושים שאם גם לא הוחזר הדבר לאיתנו הראשון בכל זאת לא רדף ינאי אותם מהשתדלות שמעון. אמנם אחרי מות ינאי הורו הפרושים למקומם במנהגיהם וינאי עצמו הכיר בסוף ימיו כי אם המושל היהודי נסמך מן הפרושים או ממלכתו נכונה בידי יען כי מרבית העם היו אריתים ומנהגים בעצתם. ואף כן יען לאשתו שלמעון לפני

מותו שחחוק ירי הפרושים (קדמוניות שם) ואלה היו דבריו האחרונים אשר דבר אל אשתו: אל תתיראי מן הפרושים ולא ממי שאינם פרושים התייראי מן הצבועים שהומים לפרושים העושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנתם (סוטה כ"ב).

דברי ינאי האחרונים שגרה שלמינון מהיותם מתאימים עם חפץ לבכה; כי מאז חפצה בדרכי הפרושים. ומיד אחרי מות בעלה החזיקה בריתה את הפרושים וגם הצליח חפצה בידה; כי הפרושים החזיקו את ממשלתה, או עמד שמעון בכל תקף נגד הצדוקים, ותד ראשית השתדלותו לעשות פרסום נגדם וכל למדיו אשר נגד למד ותקונו אשר תקן היו מבוזים נגד דעות הצדוקים לעקור אותן שמשון, היוזק כללי לדבריהם עשו החכמים בעת ההיא בדרשם מעל ספר תורת משה כי כל איש המצרה נגד חק שבתורה ומורה בחק ההוא באופן אחר מאשר הובן החק על פי דעות רוב סנהדרין של פרושים והיתה הוראתו לפעולת אדם, מורה כזה נקרא וכן סמרה ודינו במיתה כי הוא האיש אשר — לפי מדרשם של הפרושים — נאמר עליו ומה האיש ההוא ובערת הדע מישראל (דברים י"ז י"ב). אם החק זה החק על כל מיני הוראות הנגזרות באחת מכל מצות ה' או לא נאמר כי אם על דברים שדונם כרת כדעת אחד מחכמי המשנה, זה לא נוכל להבריע. אבל מהלכה ישנה המובאת לדוגמא להראות באיזה אופן מתחייב הוקן המצרה היא העד והיא הראיה כי אין הקפידה על חסר העונש כי אם שהכל תלוי אם הוראת הוקן מתנגדת לדבר מדברי סופרים בפירוש התורה. כי ההלכה ההיא מוכיחה לדוגמא: האומר חמש טומפות (בתפלין) להוסיף על דברי סופרים חייב¹). ואמנם כימי החכמים המאוחרים כבר אברה הסבה הראשונה של החק וגם לא היה לו עוד תכלית מעשית כי אם למודית ועל כן שב ובה לגדר כמה חוקים אחרים אשר לא נהנו עוד בפועל רק עסקו בהם להגדיל תורה ולהאריך והוציאו לפעמים תולדות על פי דרכי מדרשם אשר לפנים בעוד חי החק בפועל לא היה כן. ואולי כבר בעת ההיא עשו חזוק גם לתקנות וגזרות של הסופרים ומכיון אותן על מאמר התורה לא תסור מן הדבר אשר ינידו לך, לאמור: שהתורה מהיובת לעשות כתורת הסופרים אף במקום שאינם באים בכת מדרשם²). והנה זה הוא החזוק הכללי, אבל גם בדברים פרטים נמצא התנגדות בכונה מיוחדת. הן רוב ההלכות הנזכרים אל שם שמעון בן ששח הן דינים בעניני חקי משפט בדיני נפשות וממונות. והדתנגדות בפניה הזאת היתה נחוצה להם ביותר, יען כי בכל-משך הזמן אשר היתה יד הצדוקים על העליונה חקקי חקים שלא כתורה לפי דעת הפרושים ומלאו לבם לעשות ספר חקים בדיני נפשות ודיני ממונות. מקצת החקים ההם נתקיימו לנו. הצדוקים היו אומרים: אין עד זומם נהרג עד שירג הנדון (מכות ה'); יהודה בן טובאי עצמו יספר כי הרג עד זומם על מחשבתו להוציא מלבם של צדוקים שהיו אומרים אין עדים וזממים נהרגים עד שירג. בקנאותו עבר הגבול ופעה בדין להרוג את המום האחד כשהעד הזני לא הוים והוכיחו שמעון בן ששח לאמר: דם נקי שפכת שרדי אמרו חכמים אין עדים וזממן נהרגים עד שיוזמו שניהם (שם והגינה ט"ז): תוספתא סנהדרין פ"ז ומבילתא משפטים

1) ע' נדען ח"ג 516. סנהדרין (פ"ו : הלאה) ובירושלמי פ"א הל"ז. והרמב"ם פ"ד מה' ספרים נמשך אחרי התלמוד והחלים כ"ם ובירושלמי לא הובאה ברייתא זו שנחלקי ר"ם ור"י ור"ש. אבל מובא בשם ר' השעיה ור' יהוא שלא כ"ם והרמב"ם לא השגיח על זה, ולדעתנו העיקר כמ"ש בפנים.

2) האחרת לא תסור מן הדבר אשר ינידו לך אמרה בפרשת וקן סמרה. אבל מוכח שזאת הפרשה היתה נדרשת כבר בוסן קדום לפני צדדים. כי אף שנדרשה על וקן סמרה מ"ם פשוטו של מקרא מורה שמדבר מכל אחד ואחד מישראל שסמרה נגד תורת החכמים ואינו עושה כדבריהם ומצוה לכל אחד ואחד שיכשה ע"ש הדבר אשר ינידו וע"פ התורה אשר יורו ולא יסור מן הדבר אשר ינידו. וזה הוא היסוד למה שאמרו האחרונים טעל כל דברי הסופרים נצטרנו מלא תסור. והראיה שהובן הדבר כן בוסן קדום הוא ממה שדרשו לרבית כל האמור בפרשה גם כב"ד של יבנה (ספרי שפטים פ' קנ"ג ובירושלמי שם) וזה לא נדרש לענין וקן סמרה כי על הוראת כ"ד שביבנה אין מיתה (ספרי שם קנ"ד) וזה המדרש בלי ספק נדרש מיד אחר החיוב כשקבעו ישיבתם ביבנה. יצין כתיב פ"ה ד"ר 38 מה שכתבתי על תחלת ייסוד זה המדרש.

משפטים פ"ב). אבל זה היה מוסכם אצלם שעדים זוממין נדרגים על המחשבה אם נגמר דינו של הגרין וזה ענין ההלכה: אין עד זומם נדרג עד שיגמר הדין. והחק הזה שאין העדים זוממין נדרגים רק אם נדרג הגרין על פי עדות חקן הצדוקים מחדש אבל הבנה דפרושים בחקת הומוה היתה מקובלת. שמאז: היה לזק שאף על המחשבה נדרגו עדים זוממין בעונש הראוי. האמנם שאין ספק כי אם אמרו: אין עד זומם נדרג עד שיגמר הדין לא רצו למעט שאם הרגו שאין נדרגים, כי אם בה נאמר תהיה מרת הדין לוקה. ואף שהחכמים המאוחרים חשבו כן. ואמר אחד אשר לא נודע בשמו הפרטי לא הרגו נדרגים הרגו אין נדרגים (מכות ה'): אבל לא אמר כן מפי הקבלה אלא הוא דעת עצמו. שאלו היתה זאת קבלה מקובלת לכל החכמים לא היה אביו של החכם ההוא מכחיש את בנו מן הסברה ומהכרעת השכל (ג"ז שם) אבל זה היה קיים ועומד. כי עדים זוממין נדונים על המחשבה. וכבר בימי מחבר הספור האפוקריפי "שושנה". הובן חק ההומה באופן הזה. כי הוא יספר כי שני הזקנים אשר העידו עדות בשושנה שונתה הומו אחרי שנגמר דינה למות ועשו להם כמשפט תורת משה: ועשתם לו כאשר זמם לעשות: לאחיו (שושנה ע"א, ע"ב). וזמן חבורו של הספור היה קדום מאד. כי בו הובן עוד חק ההומה באופן נוטה מאד טמוכנו בימי שמעון בן שטח. כי לפי הספור ההוא הכחישו העדים זה את זה בבדיקות שהאחד אמר ששושנה עשתה את מעשה הומה תחת אלון והשני אמר תחת אלה, ועקב ההכחשה הזאת שפטו כי שקר ענו בה וניסו למות כמשפט עדים זוממין. ואמת הוא כי נמצא למובן הזה כמה רושמים כספרי התורה שבעל פה שקיימו לנו הלכות ישנות בפנה הזאת אשר משמעות פשוטן מקיימת את המובן הזה. ואם אמרו אינו חייב עד שיכחיש את עצמו, עד שיוימו את עצמם, שהעד עושה עצמו שקר, עושה הבירו שקר (ספרי שופטים פי קפ"ט, ק"צ) הלא אלה הדבורים מראים כי פצת ההומה היא הכחשת העדים עד שעל ידי ההכחשה שמכחישים זה את זה בחקירות או שמכחישים את עצמם מבורר. שענו שקר וזה המובן מתאים עם מובן החזק בימי כותב הספור שושנה. אמנם בזמן מאוחר נתנו לכל הדבורים האלה כונה אחרת ופירש כלם על הומה הבאה מרוץ על פי עדים אחרים המעידים בנופם של העדים הראשונים (רא"ג א. ש. 196). אבל זה נראה ברור כי ההלכה אשר העמיד שמעון בשם קדמוניו: אין עדים זוממין נדרגים עד שיוימו שניהם, שהיא אינה מתפרשת רק אם נחלים שההומה באה מצד חוץ כי על הכחשת העדים זה את זה לא יתכן לאמר שנוימו שניהם. וודאי שהלכה זו מרבת מהומה הבאה מעדים אחרים, וכבר בימי שמעון שנו מעם ההלכה הישנה.

אמנם ההלכה הקדומה הזאת שעדים זוממין נדונים על המחשבה, אשר הצדוקים העבירוה בחקת משפטים והחזירוה שמעון ב"ש ויהודה ב"ש היו לה תולדות גדולות. האחת שעדים שהעידו ונגמר הדין על פיהם שאינם יכולים לחזור ולהגיד. כל אלו יכולים עדים לחזור ולהגיד וכן נמצא שיהרגו עדים זוממין משנגמר הדין הלא יכולים לחזור מדבריהם הראשונים? ויש לנו רמז ברור בספור אחד ממעשה שאירע בימים ההם, שזאת ההלכה בבחינת תורת העדים מדבריהם יש לה יחס גדול להלכה הקדומה הנזכרת. ואם נסתכל בדבר נראה שהאחת תולדה מהאחרת. כי יסופר ששמעון ב"ש דן שמונים נשים כמשפחת ותלה אותן על העץ ביום אחד (סנהדרין מ"ה:). והיה הדבר הזה רע בעיני קרוביהן, ורצו להגנם ממנו. ועמדו שני אנשים בני בליעל והעידו על בנו של שמעון שעבר על המא משפט מות. ויהי כאשר הוא מוצא ליהרג התנחמו העדים והודו כי שקר ענו. ויאמר הגרין לאביו: אבי אם בקשת להביא תשועה על ידך עשה אותי כאסקופה (ירוש' סנהדרין פ"ו). מזה יש לשפוט כי רצה שמעון להאמין להעדים שחזרו מהגדתם. אבל הבן יזכר את אביו, כי תורת הפרושים בדיני עדות אינה סובלת בעדים חורה מהגדתם הראשונה אתר שנגמר הדין

הדין. כי אילו יכולים העדים לחזור ולהניד אי אפשר לענוש עדים וזמנים על מחשבתם ולחזנם אף אם לא הרגו, הלא כל עד אם יחזור מהגרדו ויפסור. וזאת הלאכה לא הרגו נדרגים הלא היתה מן ההתנגדות היותר גדולות בין הצדוקים והפרושים. אם התנגדו הצדוקים גם ללאכה: שאין עדים נדרגין עד שיוומו שניהם, לא הודע לנו, אבל נראה כי אף ששמעון הביאה מקדמוני לא היתה מפורסמת כי ראינו שיהודה ב"ש מעה בה וחשב שאף אם לא הווס רק עד אחד שיהרג (מכות ח': ובכ"מ), ובלי ספק מעותו של יהודה יצא לו ממשמעות הכתוב שאומר: והנה עד שקר העד. שלפי הדברים ככתבם מכון גם על עד אחד, אבל שמעון ב"ש סמך על בנין אב. שבמקום אחד דקדקה התורה ובתבה עד אחד ללמד שכל מקום שנאמר עד סתם יובן בהוראה כללית ומכון על עדות שלמה שהוא שני עדים (סוטה ב':), ועתה אין ספק שגם הצדוקים דרשו דברים ככתבם כדרכם והרגו עד זומם אף אם אין שניהם וזמנים¹). כמה הלכות נלמד ממעשה שאירע לו עם ינאי המלך. עבדו של ינאי הרג את הנפש, שלחו לו לינאי: עבדך הרג את הנפש, וישלח ינאי את עבדו לבית דין. אך הם השיבו, כי הוא עצמו חייב לבל, יען כי לפי דת התורה יעמוד הארון בדין על נזקי עבדו כמו שבעל השור חייב לעמד על שורו. ויבא ינאי וישב לפניהם. ויאמר לו שמעון ב"ש ינאי המלך עמוד על רגליך ותן כבוד לחק התורה שנאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הדין. אמר לו ינאי: לא כשתאמר אתה אלא כשאתרו חבריך. אבל חבריו מיראתב את המלך התיישבו. ויאמר אליהם שמעון: בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפדע מכם (מנהדרין י"ט). והנה אם מצד האחד אנו רואים כי לא נשא שמעון פנים בדין. הנה מצד השני נראה כי שמעון עצמו הכיר מתוך המעשה שה אין כל מן כשר לתחוק את הבלל, ויקוב הדין את הדין" כי לסבת המעשה הזה היה לחק: המלך לא דן ולא רדין אותו (מנהדרין י"ט): גם מפרשי הדברים במעשה הזה אנו למדים עוד שני עיקרים במובן משפטי התורה. האחד: שהעבד היה אצלם בעדך שורו של אדם. והשני שהבינו את המקרא: ועמדו שני האנשים אשר להם הדין, דברים ככתבם. לא שיובן על הקריבה לדין אלא שדברו, ועמדו" יובן על עמידה ממש ולהורות שותבה על הגדון לעמוד (שבועות ל').²

הדין עם הצדוקים והנצוח עליהם הוציא לאור כמה דינים בענינים שונים. בזמן ההוא נמצא הרושם הראשון למדרש על חק התורה: עין התת עין, שכונתו, תשלומי עין (ב"ק פ"ג. מכילתא משפטים) נגד דעת הצדוקים שהיו אומרים עין ממש. ודעת הצדוקים בזה היא הדעה הנמצאת אצל כל המחקקים הקדמונים של רוב הארצות. והראשונים בין העמים אשר היה להם הרק לשלם נזקי הגוף בתשלומי ממון היו הרומיים. והנה זה מעות לחשוב

שחרפושים

(1) ואעיר פה על הגדה ארת המסורת על שמעון: שפעם אות ראת אחד רץ אחד הכירו לתורכם ורץ שבעת אחרייו וראה סייף בירו ודמו מפספס הרוג ספרם אל רשע מי היינו ליה או אני או אתה אבל מה אנשה שאין דרך מסור בירי שהרי התורה אסרה ע"פ שנים עדים יומת המת. כן הני' בנהדרין (ל"ז): אבל בירושל' הגי' מה אנשה שאין דרך מסור בירי אלא הודיע מחשבות יפדע וכו'. והנה במעשה הזה יש שתי סבות לפסור, האחת ששמעון רק עד אחד, והשנית שהיא עדות מאומד. אבל מדברי שמעון אין להוכיח בשום ענין מפני איות סבה שאמר אין דרך מסור בירי אם מפני שאינו אלא ע"א או מפני שעדותו מאומד. וע"כ הברייתא שם שאמרה כיצד מאומד כגון מעשה דשבעון ב"ש בהכרח שאין כונתה להוכיח שאומד אינו עדות מועלת כי זה לא מוכח מן המעשה אבל כונתה היא רק לפרש ההלכה שבמשנה שאמרה שמא תאמרו מאומד שזה אינו עדות וזה הלכת פסקה ואננה צריכה ראה, אבל הברייתא מביאה ראה מה הוא עדות מאומד ואמרה כעין מעשה דשמעון ב"ש ואילו אילו היה עם שמעון עד עד לא היינו יכולים לקבל עדותם, ואין צריכין לרוחק בעלי התוס' שכתבו שהיה עם שמעון עד עד אחד.

(2) לדעת התלמוד היה שמעון אחי המלכה ולדעה זו נלמד עוד שבעת ההיא לא נתחדשה עוד ההלכה שבעל אחותו פסול להעיד לו (מנהדרין כ"ז). שאל"כ אך דן את ינאי הלא הפסול להעיד פסול לרח (נדה מ"ט).

(3) ע"כ בס' התורה להחכם קנבאל סמות כ"א שחביא שם כי אצל המחקקים ההודיים היוונים היה משפט רגמול ממש לא מסת ולפי שכן דיאדרו היה חק למצויים הקדמונים שעדים וזמנים נענשו באותו הענוש שהוא מצד לגדון לפי עדותם. וזה מסכים עם חק התורה לפי הבנת הפרושים. ולפי חקי הרומיים אשר כי"ב לתות שלהם היה משפט הגמול ממש אם לא רצו בעלי הדין להתפשר בממון, ולאחר זמן היה תשלומי ממון לחק קבות.

שהפרושים תארו החק הזה שבתורה על פי הנדע להם משפט הנמול אצל הרומיים כי המתואר הזה מונח בטבע הברת האדם את המשפט והצדק, ובהיות שהכרת הצדק הזאת מתחלפת לפי מדרגת ההשכלה, על כן גם משפט הנמול אשר הונח בחק הזה מתחלף הוא ומשתנה להיות באופן אחר אצל עם אדרי אשר עלה ממעלה אל מעלה בסולם ההשכלה מאשר היה אצל העם ההוא עצמו בעוד שעמד על הסולם ההוא במדרגה למטה, ועל כן התחלפות הברת הצדק ותולדת הברכה הזאת אשר היא השנוי במובן החק הם דברים טבעיים ושונים הם אצל כל עם ועם. ועתה פירושו זה החק של עין תחת עין שהוא מכונן על השלומי ממון לא לקחו להם משום אומה, אבל היה מקורי אצל היהודים, ואנו וחקרו ויסרו אותו מצד הברתם הפנימית מן הצדק ולפי מדרגת ההשכלה אשר התנשאו עליה במשך הזמנים. גם הפירושים אשר פירשו הצדוקים את החק של מוציא שם רע על אשתו ואמרו שכונת מאמר התורה: ופרשו את השמלה, היא דברים ככתבם, וכמו כן המאמר וירקה בפניו האמור בחק התליצה לא יכוון כי אם דברים ככתבם, שתהיה חוקת בפניו ממש כלומר על שפת הפנים כלם במלו בימי שמעון ב"ש (מ"ת פ"ד) 1. על דבר אחר רבו שמעון וחבריו עם הצדוקים בחוק גדול, והתמידה המריבה שמונת ימים עד שנצחו את הצדוקים. שהצדוקים אמרו שקרבן התמיד בא משל יהודי, ולא רצו שיהיו התמידים קרבים משל צבור אשר זה גרם תוצאה גדולה לאוצר המקדש. וראיתם ממאמר התורה את הכבש אהר תעשה כבקר ליוחד משמע (מנחות ס"ח). אמרו להם החכמים אי אתם רשאים לעשות כן לפי שאין קרבן צבור בא אלא משל כל ישראל, שתעשה, הכונה לכל ישראל שאף על כן נאמר באותה הפרשה תשמרו להקריב לי בלשון רבים, וכשגברו עליהם ונצחום התקינו שיהיו שוקלים שקליהם ומניחים אותם בלשכה והיו תמידים קרבים משל צבור (מ"ת פ"א) כל זמן שהותה יד הצדוקים על העליונה בלי ספק היו הבהנים נוהגים כרעותיהם ואף נגדם מכונן מה שאמר החכמים אי אתם רשאים לעשות כן כלומר להקריב המידים משל נדבת יהודי. ואם גם שלא נזכר בפירוש כי בימי שמעון ארע כן, אין להטיל ספק בזה, המאמר שהאמר וכשגברו עליהם ונצחום" מורה על מריבה חזקה וניצוח הפרושים וזה היה בימי שמעון ותחת ממשלת ינאי (גרעין ח"ג 472) עוד תיקון אחר בבהינת העבודה במקדש ונגד דעת הצדוקים יש להם גם כן לזמנו של שמעון. שהיו הצדוקים אומרים כי פרת המאת נעשית במעורבי שמש, ובגלל הדעה הזאת תקנו הפרושים להיות מסמאים בפועל את הכהן השורף את הפרה ומטבילים אותו כדי שתהיה הפרה נעשית במבול יום (פרה פ"ג מ"ג). ספור הדברים האלה מראים כי הם מרברים ממעשה שנעשה בפועל באיזה זמן, שארע שעשו פרת המאת, ואו תקנו התקנה הזאת לעשות פירסום נגד הצדוקים. ואמנם הזמן היותר נאות למאורע ולתיקון הזה הוא היה אחרי נצוח הפרושים, וזה אחרי מות ינאי והיה בנו יוחנן הורקנוס כהן גדול כי בעת ההוא עשו פרת המאת. כי בענין פרת המאת יוספר ששמעון הצדיק עשה שתיים ויוחנן כהן גדול עשה גם כן שתיים. (שם מ"ח). והדבר הזה הוא זה מאד כי הצריכו בימי שמעון הצדיק שתיים שאינם לכל היותר כי אם ארבעים שנה (לדעת התלמוד) ומאו והלאה עד ימי יוחנן כהן גדול היה די באותה שעשה שמעון, ול"א שנה (או לדעת התלמוד פ' שנה) שמלך יוחנן לא הכפיקה להם אתה וזהו צריך לעשות שתיים. וזה רחוק מאד שיוחנן בתהלתו עשה

1) הפרושים דרשו ופרשו את השמלה ויחזרו הדברים כשלה ושל הוא (שכילתא פ' משפטים פ"ו, ופי"ג ספרי כי הנא פ"ו ור"י ירושלמי כתובות פ"ד) או שפי' עדים של זה ושל זה באים ובוררים הדבר כשמלה וגם זה משל (כתובות פ"ו). ספרי (שם) ומאמר וירקה בפניו דרשו ג"פ משפט השווי והדמיון, כמו שבכל מקום נשחזר מלת פנים עם כו"ת אין הכונה על הנעשות הפועלה על שפת הפנים אלא נגד הפנים כמו עמד בפניך, התיצב בפניך, אף כן וירקה בפניו הכונה נגד הפנים. ולמדנו מזה כי דרשו לפעמים מאמר התורה בדרך משל, ועד למדנו שהיו מפרשים ג"פ משפט השווי והדמיון וזה הוא יסוד הניצוח שזה שהיא אתה פרהיית.

עשה אחת ואחרי כן כשנעשה צדוקי רצה לעשות פרסום נגד הפרושים, ועשה שנה במעורבי שמש כדעת הצדוקים, כי אף שנמשך יוחנן אחרי הצדוקים בכל זאת אין להאמין שיהיה מציאי לעו על פרת המאת שעשה הוא עצמו. אבל נתיח שקבלת המשנה הזאת בעצמותה אמת אבל אינה בדרקוק. אמת הוא שכהן גדול הנקרא שמעון הצדיק עשה פרת המאת והיתה מספיקה עד ימי שמעון הצדיק השני אשר הוא עשה אחרת וזוה נולדה הדגהה כי שמעון הצדיק עשה שתיים. וכן הוא הענין ביוחנן כהן גדול אמת הוא כי יוחנן כהן גדול עשה פרת המאת, ואמנם בימי שמעון בן שטח היו משתדלים בכל כחם לעשות מעשים בפרסום כדי להתנגד לצדוקים ועל כן קרוב הדבר מאד שאחרי מות ינאי שתקיפה יד הפרושים ותקנו הרבה דברים לרדות במ את הצדוקים שגם או עשו פרת המאת במבול יום, ונקראו שתייהן על שם יוחנן כהן גדול כי באמת שתייהן נעשו על ידי כהן גדול הנקרא יוחנן, רק שהראשונה עשה יוחנן כה"ל הראשון והוא בן שמעון החשמונאי והשניה נעשית על ידי יוחנן כה"ל נכד הראשון ובנו של ינאי. ועתה נראה כי בימי שמעון ב"ש נעשה פרת המאת ובמאורע ההוא תקנו שיהיו מטמאים את הכהן השורף את הפרה.

אחרי ראותנו שומנו של שמעון היה זמן הנצוח על הצדוקים על כן אין ספק כי או תקנו הפרושים הרבה דברים נגד הצדוקים, וודאי שמלבד הדברים אשר נאמר עליהם ביחוד שנתקנו לרדות במ את הצדוקים, יש עוד תיקונים ודינים אשר סבתם לעשות פרסום נגדם אף שלא נזכרה זאת בפירושו, ואפשר מאד שזמן הולדת אותם היה בימי שמעון ב"ש שאז היה הניצוח עליהם. והנה ידענו כי דעת הצדוקים שהקרבת העמר בפסח היא ממחרת השבת גמש שהוא יום הראשון, ולפיהו יתול חג העצרת גם כן ביום הראשון בשבוע וידענו גם כן כי כמה תיקונים עשו הפרושים לדראות מעות הצדוקים בפרסום, על כן אולי גם זה הסבה לתקנתם שתקנו שיהיו מתחילים לספור בפה ובפרסום מיום ט"ו בניסן, אשר הוא ממחרת השבת לדעת הפרושים, והיו מונים את כל יום ויום כמה הוא לימי העמר למען יהיה פרסום לדבר בכל יום ויום נגד הצדוקים (הר"ר אהרן יעללינעק) וזה לנו האות שהיתה זאת הספירה לסבה מיוחדת, אחרי שאנו רואים שגם במצות אחרות אמרה התורה כלשון הזה כמו במצות יובל, וספרה לך שבע שבתות שנים ובמצות פרישת האשה בימי נדתה נאמר וספרה לה שבעת ימים ולא עלה על דעתם לאמר שכונת התורה שיהיו סופרים את כל שבוע משנת היובל וכל-יום ויום של שבעת נקיים (מנחות ס"ה: תוס', ר"ן סוף פסחים). אין זאת כי אם שבספירת ימי שבע השבועות שבין פסח לעצרת היתה סבה מיוחדת והיא לעשות פרסום נגד הצדוקים.

מן המאורעות האלה יוצא לנו ברור כי עדות החכמים המאוחרים נאמנה מאד כי שמעון התויר התורה ליושנה (קידושין ס"ו). כי משך זמן ארוך היה שדה ההלכה שמטה דרכי האמר שנו את מעמם תחת עקת הצדוקים. ומדרשי התורה הלכו בתהו ויאבדו. מלכות חרשות סללו הצדוקים בחקי משפט וצדק אך הלכו דרך עקלתון כי ברו מלבם פירושים ודינים אשר לא שערום הקדמונים. ולדעת כמה החכמים התאמצו להפר תורת הפרושים לעולמי עד, זה נתבונן כמה שאלאם לבם לעשות ספר דינים לעמוד כל ימי עולם. ועתה אחרי שזמן רב היה העולם שגם, הלא אין להכחיש כי רוב קבלותיהם מקדמוניהם נשתכחו ויסתתמו מעיני הדיישה ובקל נבין כמה כבדה העבודה על שמעון להחזיר הדבר לישנו! אבל אומץ רוחו היה בעורויו כי התגבר על כל המעכבים עד שרתת ידו היתה התורה שבעל פה פרה ורבה כנמיעה. ואנו רואים כמה חקים ודינים בעניני עונשים בין בנפשות ובין במסמן נקבעו או וכמה החזרים לקדמתם. ודבר ברור הוא שהרבה הלכות ביהוס אל הסנהדרין ובדיני עדות ובחקת משפט בין איש לרעהו ובכל עניני עונשים אשר נתקיימו לנו במשנה ובברייתא הם ילדי הזמן ההוא, ואף בצדק נוכל לאמר כי אז הוחל ליסד מחדש חקת

חקת המשפט בין דם לדם ובין דין לדין ולכל דברי ריבות בשעריהם, לו נתקיים לנו ספ גזרתא אשר חברו הצדוקים כי אז מן הספר הזה היינו יכולים לשפוט על סבת כמה חקי אשר יסרו הפרושים בעת ההיא. כאשר אנו יודעים סבת מקצתם מתוך מה שהגיע אליו מדעות הצדוקים על אודתם. בדרך מדרש התורה אשר הלך שמעון וחכמי דורו הפרושי לא התרחקו עוד מפשוטו של מקרא. ואם אמנם שהשתמשו בעת ההיא במקצת המדון שהתורה נדרשת בהן, וראינו שברוב המדרשים המאוחרים הנדרשים על פי המדות הנ יוצאים מדרך הפשט, הלא ידענו גם כן ועוד יודע לנו כפרקים הבאים, שאין זאת הנמיז מן הפשוט באה באשמת המדות כי אם סבתה שהמשתמשים במדות עברו לפעמים הגבו והפריו על המדה. אם מצאנו ששמעון דרש בבנין אב, וכן השתמש במדת הגזרה שוד (למעלה בהערה). הגה יורה כל משכיל כי שמשו במדות האלה צודק מאד והמדרשים שהוציאו על פיהן בריאים וטובים, וכללו של דבר: כי הנטייה מן הפשט הברור בכל שני צדדי המתנגדים, היא באה לרגלי הדתנגדות כאשר יתברר עוד לפנינו; כי זה מפורש יוצא מתוך כל המאורעות ביוחס אל המחלוקת שבין הפרושים והצדוקים, אשר זכרם נתקיים לנו כי רובה ענינים ותוקנים נסדו בכל חקף ועו. אף אם לא נמצא להם ראייה כבוררת מן התורה רק לעשות פרסום נגד הצדוקים... הלא כל הדברים הפרישים אשר התקינו בקצירת העומר, כמו מה שלא חשו לקצור את העומר בשבת ועוד מהגזים שונים אשר נהגו בקצירתו ובחקירתו (מנחות ס"ה). כלם הוכנו גם הוסדו רק מראותם כי המחלוקת עם הצדוקים צריכה לכך. ואמנם ראינו גם כן שאף הצדוקים מצדם נהגו במנהג הזה למנות בכמה ענינים דתיים רק להתנגד לפרושים. ואם יאמר לנו אדם: «הצדוקים הם העומדים», והמחוקים במסורת הברית הישנה ובקבלת הסופרים הראשונים אשר פירשו את התורה, באר היטב והגבילו את המצות על פי חקי הפשט והבונה הראשונה. והפרושים היו המהלכים בין העומדים, הנוסעים והמרחיבים בהגבלתה את אופני עשיית המצות על דרך הדרש"א. אף אני נאמר כי עדות שקר העד. אמנם העד הזה (ס' מאמר האישות) קלל שורת הדין מאהבתו לצד האחד ומפנייתו מצד השני. אבל האמת כן הוא, כי הפרושים שמרו את דרך הקבלה והלכו בעקבות קדמוניהם. וזה היה מקובל אצלם שראשי הדורות מורשים מן התורה לעשות כאשר עשו בדישת התורה, שזה היה מונע בהכמת נותן התורה שלא לתת דתורה חתוכה, ועל כן גם הפירושים המפורשים היו בעיניהם כמקובלים, ואף בנשותם מפירושי מקובל לא היה זה נטיה מן הקבלה אלא היה נטיה בכח הקבלה. והמסתכל בתולדות פירוש התורה בכל דור ודור ובכל הזמנים הקדומים ידע כי זאת ההעה מתהלכת מדור אל דור ועל כן אם הפרושים היו המהלכים הנה עשו ככונה הראשונה, ואף כן עשו הגבאים ואחרים הסופרים. אבל הצדוקים לא היו העומדים. אמנם ברנע שהציתו אש המחלקת מסכת מן הסבות היו אלה ואלה עומדים על מעמד אחד בהבנת התורה, וכאשר חלוק הלבבות הולך וחוק היו אלה ואלה מהלכים, הפרושים היו המהלכים לפנים כקדמוניהם בכל דור ודור, והיו בזה נושאי הקבלה, והצדוקים אף הם היו מהלכים, אבל הלכו לאחור ולא לפנים, ועל ידי זה נתקו מסרות והתרחקו מדרך קדמוניהם מכל וכל. ועתה אשמת הצדוקים גדולה משני צדדים. מצדם: אשר הלכו לאחור ועובו הבונה הראשונה. וגם בזאת אשמתם גדולה, כי הם גרמו שהפרושים הוכרחו לפעמים להפריז על מדת מדרשיהם, אשר זה היה סבה שברוב הימים שנה המדרש הפשוט את מעמו אשר היה לו מימי קדם.

דבר אחד יסופר: משמעון ב"ש אשר לפי דעותינו היום הוא מעשה אכזרי. וזה שבזמנו היו בנות ישראל אדוקות במעשה כשפים, ולהברית האמונה הטפלה הזאת מן הארץ, עשה מעשה ותלה שמנים נשים מכשפות ביום אחד על העץ לא מפני שראויות לכך אלא שהשעה צריכה לכך (מנהדרין מ"ז). אבל מי ייגל לזון היום על מעשה הנעשה זה קרוב לפנינו אצלם

אלפים שנה? ומי ויכול לשקול בפלס דעות זמננו פעולות קדמוניות אשר לא נרע מכותיהן אשר הכריתו את עושיהן לעשותן? ועל כל פנים נוכל לדעת מה כי לא היה מדקדק באותיות הדקים כרוש השערה, כי ידע מה הוסיף חורש מאתו ולפי משאלי הוסיף עשה טעשה. וכבר ראינו במשך ספורנו ועוד נראה להבא, כי זה היה כלל גדול אצל החכמים של כל הדורות לתורות הוראות שעה כפי מה שהשעה צריכה להן, אם לעשות סייג לתורה או לסבה אחרת הנוצרת למוצת האומה ומתוראת שעה כאלה יצאו לפעמים תולדות הלכותיות אשר היו להן ולא יעבור. באופן היותר ברור ראינו זאת, במה שהיה איסור קיים ועומד להלחם בשבת. החסידים בתחלת מלחמת החשמונאים מסרו נפשם עליו, ואחרי כן התירוהו בהוראת שעה, ולעתים שונות תורו לנהוג איסור, ולאחר זמן הותר לגמרי, ותולדת זה הותרה היה. הכלל שהעמידו שפקוח נפש דוחה את השבת והיה להלכה קיימת אשר כל הרוחות לא יזוהו ממקומה. שמעון ב"ה וחברו גזרו שומאה על ארץ העמים ועל כלי זכויות (שבת י"ד) ואף שגזרוהו האלה יסד יוסי ויוסי ועודו וחברו, מכל מקום הוכרחו ליסדן עוד הפעם, יען כי מסוף זמן יוחנן כהן גדול מעת אשר הפך דעתו ללכת ארצו הצדוקים שנתקעו הגזרות האלה, כי לא היו רשאים לשמר תורת הפרושים בכלל כאשר גזר עליהם יוחנן, וע"כ כאשר בא שמעון בן שטח וחברו ונברו על הצדוקים והחזירו תורתם לישנה נתחדשו גם גזרות האלה (1). נזירה שניה גזרו על שומאת כלי מתכת (שבת שם). ואף כי שומאת כלי מתכת מפורשה בתורה (במדבר ל"א, כ"ב), אולי בימים ההם התירשלו בדבר ונהגו בו היתר נגד התק או עשו הערמה והעבירוהו באש ולא נהגו בהם אחד ההעברה באש מביילה במים ולא שומאת שבעה אך מהרום מיר כי משמעות דברי התורה ככתבם לא תורה על מביילה במים ועל שומאת שבעה אחרי ההעברה באש, ועל כל פנים לא הודו הצדוקים על שומאתם ואחרי היות דעת הצדוקים מפורשת בעם הוכרח שמעון בן שטח לגזור שומאה עליהם. והלא אנו רואים ששלמינון המלכה אשר דבקה במנהגי הפרושים עם כל זה חשבה להוציא הכלים אשר נטמאו בביתה מטומאתם ע"י ששברתם ונתנתם לצורף ורוחכם (שבת ס"ז). מזה נוכל לשפוט שגם הנמשכים אחרי הפרושים לא ידעו תנאי זאת השומאה והנבלתה מהתירשאל ממנה כל ימי ממשלת הצדוקים ואפשר שלדעת הצדוקים אין כונת התורה, שמדברת ממני המתכת על הכלים שנעשו ממתכת כי אם על הגולמים ממני המתכת (2) ואך שיהיה היה שמעון וחבריו מוכרחים לתחזיר הרבר על מכונם ונבולו, וזה המכונן במה שאמרו ששמעון גזר על כלי מתכת. עוד תקנה גדולה תקן שמעון בענין כתובת האשה. הוא ראה בזמנו כי רפה קשר האישות, והיה קל בעיני הבעל לנרש את אשתו, וכל התקנות אשר נתקנו בבחינת כתובת האשה לא הועילו להסיר התקלה. כי בתחלה היה המנהג שתהיה כתובתה אבותיה והיתה קלה בעיניו להוציאה (כי אמר לה לבי אצל כתובתך) והתקינו שתהיה כתובתה אצל בעלה ואף על פי כן היתה קלה בעיניו להוציאה (כי בכל עת היתה הכתובה שוממת בידו). לזה התקינו שיהיה לוקח בכתובת אשתו כוסות וקערות ותמתיים (וגם זה לא הועיל כי גם אז יכול לאמר לה: מלי כתובתך שהם הכלים אשר לקח ונתיהרו לכתובתה), ותקנו שיהיה

(1) ע"י מזה בבלי שבת (י"ד) וכירושלמי שם ובפסחים סוף פ"א והכרעו בירושלמי שבת ששמעון ב"ה חזר וסד תנאיה.

(2) כבר אמרנו כי רוסמי דעות הצדוקים משוקעים תוך סדרשי הפרושים. והרוב הם נמצאים בסלקא דעתא של הפרושים כשבעל המדרש אומר יוכל, או אינו וכיצא בזה מן הלשונות. וספני זה אפשר שדעת הצדוקים היתה כששארית תורה אך את הבקש ואת הוזה ונ"י אין הכונה על הכלים אלא על גולמי המתכת ורמו לדבר בספרי פ' מסות פ"י ק"ח, אך את הוזה ונ"י כלים (כן הני"י בהוצאת הר"ר מאיר פ"ם ע"פ ג"י כ"י) איתה אומר כלים או אינו אומר אלא גולמים הרי איתה דן וכו' וע"כ זה ה"ס"ד אולי הוא מ' הצדוקים אמרו הפרושים שאינו כן אלא לברים נמצאת כלים בק"י. ולפי התוספת' כלים ב"ם מ"ב ותוספתא דתל"י פ"א ובבלי שם (כ"ה). גולמי כלי מתכת מהיווין וגולמי כלי עץ ספאין, וג"ל כי שרש הלכה זו הוא ג"כ מן הטבה שכתבתי שרעה הצדוקים היתה שסאמר הכתוב אך את הבקש ונ"י מכון על הגולמים לכן אינו דין גולמי בלי מתכת בבנה לשהי נגד דעת הצדוקים.

שידה נושא ונותן בכתובת אשתו שמתוך שהוא נושא ונותן בה הוא מאבדה (ירושלמי כתובות ס"ח) ואחרי שתקנו כן מוכן מעצמו שהוכרח לשעבד לה כל נכסיו לכתובתה ועל כן התקנה הזאת היא מעכב גדול שלא יוכל לגרשה על נקלה, ומיוחדת לשמעון בן שטח (1). התקנה הזאת הפרוש אור על עניני הגירושין בכלל; כי אם אמרו שהיתה קלה בעיניו להוציאה נראה כי בומנים הקדומים נהגו לגרש על כל דבר ולא על דבר ערוה בלבד כאשר רצו בית שמאי להעמיד חק שאין אדם מגרש את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר (גיטין פ"ח:). עוד תקן תיקון גדול, והוא שיהיה חוב על כל אדם מישראל לשלח את התנוקות לבית הספר (ירושלמי כתובות שם). ועל התקנה הזאת בלי ספק הבריהוה מאורעות הזמן. כי במשך הימים אשר התה יד הצדוקים על העליונה, נשמו בלי ספק גם בתי הספר. אחרי שגזרה הגזרה בימי יוחנן כה"ג להעביר דעות הפרושים התפשט גם בבית הספר רוח הצדוקים. והמובים ובפרט מהמן העם אשר נמשכו המיד אחרי דעות הפרושים נמנעו מלשלח בניהם לבית הספר וההתרשלות הזאת הייתה קיימת עד ימי שמעון, ועל כן היה הכ"ח גדול לעשות זאת התקנה.

עוד נתקיימו לנו מאת שמעון כ"ש ויהודה ב"ש מאמרים יקרים להוהור הדיינים להיות מהונים בדין ולאחזו במדת הצדק להתרדק כן העול וממשיא פנים בדין, ומהמייחו, ולהיות נזירים כבדרישת העדים (אבות פ"א). מקורות חיי יהודה לא נשאר מאומה יותר סמך שנוכח אך מרזי שמעון יספרו עוד איזה מאורעות אשר כלם מראים שנהג במדת הדין בכל מעשיו כאשר בלי ספק היה נאות לזמנו. ראינו שהניח לדון את בנו למיתה וקיים בעצמו הכלל: יעקור הדין את הדין. וכן מורה המעשה עם הנשים באשקלון אשר הן למיתה ותלה שמנים ביום אחד נגד דקדוקי הדין מפני צורך השעה; מופת נאמן על אהבתו את הצדק היושר בכל עניניו יתן לנו מעשה אחד אשר אירע לו עם ישמעאלי. שמעון לקח מישמעאלי אחד המיר בכסף סלא, ויהי כי הביאו לביתו מצאו בו תלמידיו אבן טובה תלויה בצוארו, ויאמרו אל שמעון: רבינו ברכת ה' היא תעשירי! ויען להם ויאמר: חסור לקרתי אבן טובה לא לקרתי, הלך והדחירה לישמעאלי. וקרא עליו אותו הישמעאלי ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח (דברים רבה פ' ע"ב). ונראה מזה כי מדת הצדק היתה מדתו, ואם גם לא נפל חבלו בנעם העושר כי התפרנס ברוחק והזכרת לעשות סחורה בפשתן (ירושלמי ב"מ פ"ב ה"ה) לא התפתה בעבור זה לעשות עושר ולא במשפט ונהג בצדק גם עם בעל דת אחרת. באמנות ודעות היתה מהשבתו מהורה ולא הפריז על מדת החסידות. ביסויו חי איש אחד אשר החוק אצל העם למלוכר בנפים. האישה הוה נקרא חוני מענל. פעם ארתה היה שלט שנים רעב בארץ, ויהי כאשר יצא רוב אדם בלא גשמים שלחו אליו לאמר: התפלל ויורד גשמים. אמר להם הכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו, והתפלל ולא ירד. ענ עונה ועמד בתוכה ואמר לפניו: רבונו של עולם בניך שמו פניהם אלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשםך הגדול שאיני זו סכאן עד שתרחם על בניך, והתחילו מנמפים. אמר לא כך שאלתי

(1) כן נ"ל שיורה הברייתא בירושלמי מוסכם עם הברייתא בבבלי. ובזרז הוא שהתקנה האחרונה היתה שישא יתן בה הבעל ואחרי שיהא נ"ג בכתובתה היו אין דבר מיוחד לכתובתה ובהכרח שצריך לשעבד לה כל נכסיו לכתובתה לה כל נכסין דאית לי אחראין וערבאן לכתובתה כן משמעותה והוספתא פ"ב. והאיתי שהתבסס גרען 538 תקן נוסחת הירושלמי וגרס כן: בראשונה היתה מוגנת כתובתה אצל אבותיה והיתה קלה בעיניו לגרשה התקנה שהיא: כתובתה אצל בעלה - והתקינו שיהא אדם לוקח בכתובת אשתו כוונת וקעירות ותסתיות של כסף וזהב (?). שמתן ב"ש ותקן שיהא כותב לה כל נכסו. אחריו לכתובתה. משמע שכבר קודם שמעון תקנו שיהא נ"ג בכתובתה ואח"כ תקן שמעון שיהא כותב כל נכסו. וכל מה אני שמי אפשר לתקן שיהא נ"ג בכתובתה אם לא שישעבד לה נכסו כידוע לכל תלמידיה; ובתוספתא ב"ב מפורש שהיא כתובתה אצל בעלה (כלל) שיהא נ"ג בה) ושהיא כותב וכלי הכל תקנת שמעון, ובירושלמי אחר ב"ש ששמעון תקן שיהא נ"ג בכתובתה ת"כ אין מקום לתקנתו של גרען ואין דברי הירושלמי צדיקים תקן רק צדיקים פירוש.

שאלתי. ירדו בזעף. אמר: לא כך שאלתי. עד שירדו כתיקנן . . . שלח לו שמעון בן שמח צריך אתה לנדות (תענית י"ט. ועי' ירושלמי ובמ"ת פ"ח). כי לא יכול שמעון להאפק כי ידבר קרוץ סתומ ככה לעומת האל וביחוד קנא שמעון קנאה נגדו על אשר האמין בנפשו שיש לו כח להבריה את יוצרו בתפלתו לעשות רצונו, וגרם שגם העם האמינו ככה, אשר לדעתו אינו כן כאשר יורו הדברים המושמים בפיו לאמר: שאילו נגזרה גזרה כמו שנגזרה בימי אליה לא נמצאת מביא את הרבים לירי הלול השם. מרברים הקצרים האלה אנו למדים כי לדעתו נגד הנזירה האלהית אין תפלת הצדיק מעלת. ועל כן אם נגזרה גזרה כמו בימי אליה או אין כח בתפלת האדם להשיב את הגזרה, אבל להמון העם יגרום בזה נזק גדול באמונתם, כי חזני הראה בדבריו כי נכון הדבר שתעשה בקשתו בכל ענין, ועל ידי זה החיוק תוחלת העם שתועיל תפלתו בכיורו, ואמנם אולי נגזרה גזרה ולא תועיל התפלה, ומה אחרית אלה? התרשלות אמונה ויתחלל שם שמים. אלה הם קצות דרכיו. מתי מת שמעון? לא הודע לנו. ולא ידענו כמה האריך ימים אחריו מות שלמינון המלכה אשר נהגה הממשלה על פי עצת הפרושים תשע שנים.

המאורעות הגדולים אשר אירעו בזמנו של שמעון הביאו בהכרח רוח הדישה כדרכי הלמוד של הפרושים. מעתה היו מוכרחים להרחיב דרכי מדרש התורה כדי לתת לדעות הפרושים יסוד ושוורש בתורת משה, ועוד יוחר הוכרחו לכתור דיונת הצדוקים אשר זה כמה שנים נשתרש באומה, ולהביא נגדם ראיות מן התורה הבתובה, ולהשגת התכלית הזאת היו להם כמה מרות כלכלי המרשח לתועלת גדולה כי אלה המרות בטבען יש להן כח ההתרהבות הן אמצעיים נאותים להרחיב מדרש התורה לפי הבנת הפרושים וקבלותיהם, כאשר באמת מדור לדור נתרבו המדות. וכבר בדור הראשון שאחריו מות שמעון בן שטח ויהודה ב"מ קמו תלמידיהם ועסקו הרבה במדרש התורה על פי המדות עד שקמו להם שם המעלה בעם "דרשנים גדולים" כאשר יבואר לפנינו בפרק הבא.

פרק ששה עשר

שמעיה אבמליך — בני בתירה. —

כאשר מתה שלמינון הצלחת האומה אתה מתה. מריבה גדולה התחררה בין בניה, הם יוחנן הורקנוס השני, ואריסטובול השני על דבר כסא המלוכה. אריסטובול גבר על אחיו ולבסוף התפשרו. יוחנן משך ידו אחר מכל עניני המלוכה, והממשלה הגיעה לאריסטובול. ולהורקנוס רע ושמו אנטיפטר האדומי הוא היה איש נכרי מלידה, והתורה בעת אשר הכריח יוחנן הראשון את האדומיים להכנס בדת היהודים. הוא שלח מדינים בין האחים, ויפת את לב יוחנן לברוח אתו בלם מירושלים ולעשות קשר על אריסטובול. כי אנטיפטר היה ערום ובכל מעשיו פנה לבצעו, וירא תועלת לבצעו להדוף את אריסטובול ממצבו ולהסב ליוחנן המלוכה; יען ידע מאד כי אם ימלך יוחנן לא יהיה מלך רק למראה עינים כי יוחנן היה איש רפה רוח ויהי ביד אנטיפטר כותמר ביד היוצר. ואמנם הפך אנטיפטר הצליח בידו. יוחנן מרפיון רוחו התפתה לו. רבים מן היהודים המתפרצים נגד ארזניהם אריסטובול התאספו אליהם ויקשרו קשר על הממשלה, וגם התחבר עמם המלך הערבי ויעלו על ירושלים ויצורו עליה (קדמוניות ס"ד א'). אריסטובול והכרנים אשר היו מבפנים נקשו מאת אחיהם הצרים עליהם שלא יעבדום מחקריב קרבנות חובה לה', וישלחו להם נבישים בכל יום ויום והם ברצון ישלמום להם בכסף מלא. היהודים הצרים עליהם היו דרושים לחפץ הזה. הכרנים שלשו להם טמעהל החומה קופה מלאה דינרים בכל יום והם מעלים להם תמדיים. אך זקן אחד היה בין הצרים איש רע טעללים והוא לעו לאנשי המלחמה בלשון ייגוק

יונית, והסית במ לבלתי עשות ככה, באמרו כל זמן שעסקים בעבודת הקרבנות אינם נמסרים בידיכם — ובלי ספק חשב זה הזקן שאם יוכרתו לכמל עבודת הקרבנות, כי יתרוצו על ידי זה או יוכרתו להמסר להם — למחר שלשלו להם דינרים בקופה כיום ביום, אך הם לא העלו להם כבשים כי אם שני חורים. וביום ההוא היה רעש גדול בכל ארץ ישראל וטרבו כל פירות הארץ (יוספון שם ועי' גרעץ ח"ג 538) והעם אמרו כי לסבת הנבלה הגדולה אשר עשו היהודים הצרים וחללו השם ועבודת המקדש באה להם ככה. המאורע הזה היה סבה לכמה תיקונים, באותה השעה אמרו ארור האיש אשר יגדל חורים וארור מי שלמד בעו הכמת יונית¹). לסבת המאורע אשר מצעו לשלשל להם כבשים לתמידים והוברחו להמציא להם תמידים ממקום אחר נוסדה תקנה חדשה שהתמיד קרב בארבע שעות (ירושלמי ברכות פ"ד ה"א) וכן כל הימים אשר שלשלו להם כבשים לתמידים היו מקריבים אותם אף שלא היו מבוקרים ארבעה ימים קודם הקרבנם, ולפי משפט התלמוד הלא היה הבקור הברחי עד שבלעדו נפסל הקרבן (ת"כ ויקרא פרשה ג' פסחים צ"ו). תוספתא שם פ"ה מוכה פ"ה סוכה מ"ב). וגם מזה למדנו כי לא כל התולדות אשר הוציאו חכמי המשנה והמדרש בזמן מאורד החוזקו כן בפועל בזמן קדם, וכן נפו ממנהגם בענין הכאת העומר. כי מצות העומר להביא מן הקרוב ונראה כי היו מרקקים במצוה הזאת ומעט גדול היה כדבר להביא רק מן הקרוב ולא מן הרחוק, כי קצירת העומר רצו לעשות בפרסום מפני מחלוקת הצדוקים (מנחות ס"ה). אבל פרסום כזה לא יתכן כי אם בקרוב לירושלים ובלי פירוד זמן גדול בין הקצירה והתבואה; ובזמן ההוא אשר היה שדפון לסבת המער הגדול ולא היה להם תבואה חדשה להביא מן הקרוב, לא חששו והביאו מרחוק מנגות צרפון ושתי לחם בעצרת מבקעת עין סוכר (מנחות ס"ד). ירושלמי שקלים פ"ה ה"א). המאורע הזה היה סביב לימי חג הפסח ולא היה להם פסחים להקריב (יוספון שם). אך אחרית המריבה היתה רעה לישראל ובפעם ההיא אבדו הפשוטים לבלי שוב עוד. כי האחים הגלחמים פנו שניהם לנציבי הרומים אשר באו וקראו את פומפיוס שר צבאות הרומים אשר היה בעת ההיא עם חילותו במדינות הקרובות לארץ יהודה, ויבקשו מאתו כי יעשה פשרה בין האחים אך אחרית פשרתו היה לנוול הממשלה משנהו, ותהי ישראל לרומי למס עובד. את יוחנן הורקנוס העמיד לכהן גדול ונשיא בישראל ואנטיפטר היה לו למשנה ולפקיד כל הארץ. וכבר היו כל דברי הממשלה. גם אחריו מות פומפיוס ויבא ויליאוס ציור במקומו. לא נשתנה הדבר. כי גם ציור ממשלתינו, ואנטיפטר עשה בארץ יהודה כל הישר בעיניו. ארבעה בנים היו לו, אשר עשה אותם פקידים למדינות. את פראויאל הכבד העמיד לפקיד בירושלים. ואת בנו השני הורודוס לפקיד בארץ הגליל. יוחנן הורקנוס היה איש הולך לתוכו ורפה הבינה, ובנפש חפצה הניח כל דברי הממשלה ביד אנטיפטר כי אהב את המנוחה אך התעצלותו גרמה, כי לא ארכו הימים ויהי נדחק מפני השעה. עינו טחו מראות כי מרמה ערמה ותחבולות חונות

סביב

1) החכם גרעץ 538 כתב שהדבר, לעו להם בהכמת יונית' כונתו על החבולות הדיפלומטי אשר למדו מן הימים. יש לנו להעיר על דבריו: א) כי לא יצדק לשון לעו כי אם על הדבור בלשון נכרה. ב) אם גם נאמר שלשון יונית לחוד והכמת יונית לחוד כדעת הנס' ב"ק (פ"ג) מ"ט לא מצאנו בכל התלמוד שני בינים מחמת יונית, ואם הכמת יונית במקום הזה היא הכמת הדיפלומטי של היונים או גם הכמת היונית בשאר מקומות כש"ס לא תשרש כי אם על הדיפלומטי וזה אי אפשר כי ב"ק שם מדרבם מלאוד הכמת יונית לבנים קטנים ואין מלאוד הדיפלומטי לנערים. ג) שבתלמוד בב"ק מוכח בפירוש כי לא הפריש בין הכמת יונית שלעו בה הזקן ובין הכמת יונית שלמדו הנערים בביתו של ר' נבליאל, ד) שכן הברייתא עצמה מוכח שחכמת יונית שלעו הזקן היא הכמת יונית שאסרו ללמד לבנים כמבאר לענין שם, ואינם הקשיא היא על הכמת יונית גורו בזמן מאהר אנה קשיא, כי כבר ראינו ככמת מקומות שחקנת כאלה נתקנו לשעתו ומסכה שוברת, והתירושו מן עבדו הכמת ע"כ לא נתמה אם נמצא שגורו על הכמת יונית בן מאהר אף ששבר מקדמת דנא נגור עליה (ע"ש בתוס') כפי שא' נתמה על נדירות ותקנות אחרות אשר אף שנסתרו בזמן קדם חרשו אותן בודדות האחרונים ועל כיוצא בה אמרו שבעתם חורו ורסרו, או תקנו ולא קבלו וחרו ותקנו וקבלו. ע"כ התלפזי כשפסות הברייתא שהגדירה נגד הכמת יונית נוסדה בראשונה בעת ההיא.

מבוי לו ותהינה בעוכריו. אם אנטיפטר השתדל למשול ברוח יוחנן הגה הירודוס עוד הרע מאביו כי ארב ליוחנן בסתר לדחפו ממצבו ולהתנשא למלכות התחוו. בתכמתו וברוב תתבולותיו קנה לו את חן הרומיים עד שהגיע על ידי תחבולה ותנופה לכסא מלוכה. עם הקורות האלה באו צרות רבות על ישראל. חלול הקדש, שפך דם נקיים, עשק חסם גזול כשום שוטף עברו והלפו ביהודה. לא יוכל איש לדבר, מה רבו התלאות אשר הגיעום בימים ההם, מיד פומפיוסם ולגינותיו ומיד נציבי הרומיים הבאים פעם אחת פעם להיות שליטים בארץ יהודה. כאשר בימי אריסטובול אך צרה ויגון מצאו את היהודים כן היה גם בזמן קרוב אחרי זה בימים אשר אלכסנדר בנו הבכור של אריסטובול התקומם להסב אליו את המלוכה. תפצו לא הצליח ויהי אחריתו ערי אבר, אבל להגלי הקורות אשר היו סבת מפלחו עבר גם על העם כוס התרעלה. גם הימים אחרי כן כאשר התקומם אנטיגנוס בנו השני של אריסטובול לא היו טובים מאלה. אנטיגנוס התקשר נגד יוחנן ויכרות ברית את הגרסיים ובעזרתם נצח את יוחנן והולוכוהו שבי בבלה. אך גם מלכותו לא התמידה כי אחרי מלאת לה שלש שנים בא הירודוס געור מן הרומיים בחיל כבוד ויצר על ירושלים ויכבשה, ואו הסוכה הממשלה ליוי הירודוס. והנה כל המלחמות והמריבות האלה היו למארה בקרב ישראל. ואמנם בכל המאורעות האלה טראה אחת נפלאה תחוינה עינינו; והיא כי כל התלאות המתידיהת לב אשר באו עליהם לא עשו כלה לדרישת התורה. הן יותר משלשים שנה עברו מתחילת טריבת האחים עד בוא הירודוס וכבש את הארץ ועל על כסא המלוכה. כל השנים האלה היו שנות עמל ותלאה, ובכל זאת בקרב אלה המאורעות לא נשסו בני המרדש להכמים והסנהדרין לא פסקה, וזה מופת כי האנשים אשר עמדו בראש הסנהדרין ידעו גם הבינו מה זמן כזה דורש מאתם. ואמת כן היה. אם נתבונה בתכונת שני החכמים ראשי התורה והסנהדרין בעת ההיא, ונשים לב לתולדות דעותיהם ומדותיהם וביחוד ללמדויהם כי או נמצא כי לא נפלאה היא אשר כל מאורעות הזמן לא הביאו נוק גדול לדרישת התורה.

האנשים אשר עמדו בראש הסנהדרין בעת ההיא היו שמעיה ואבטמליון. מלחמה לא נודעה בבירור, אבל אמרו עליהם כי היו מצוע נרים, ולא יפלא אשר נבחרו בסנהדרין, אף כי היה חק קבוע אשר גרים לא ישבו בבית דין, כי לא נאמר שהם עצמם היו גרים, רק תולדתם גרים, ומי יודע לפני כמה דורות שנתגידו אבותיהם ונשתקעו בין היהודים והחרתנו בבנות ישראל, ובאופן הזה אף מי שהזא מצוע גרים יכול להיות בפתע דרין; ועל כן אין לנו סבה מוכחת שלא להאמין הגדה ברורה אשר ותפשטה בין היהודים — וכבר בימים קדמונים — כי אלה שני החכמים היו מצוע גרים ושקדו על התורה עד כי השיגו מעלה נבדה והיו ראשי הסנהדרין¹. לפי המסורת קבלו משמעון ב"ש, ומיחודה ב"ש. והן אמנם

היו

1) נב' מקומות מספר שמעיה ואבטמליון היו מורע גרים (ר"פ ב"ה"מ 37) כתב שמעיה לכזו ולא ארע בקדו (ב"מ א'): מספר שהכ"ץ קראם בני עמסין, ובעדות מ"ה שנינו שמעיה ארע עליהם על שהשק את הגזית מ' סופה דנבמא שקדוה' י"ב בירושלמי מ"ק פ"א ד' כ"ח, כלי שהיו גרים כמותו וכן פ"ה רמב"ם. ובגמ' (נ"ו) תניא מבני של' בניו מנהריב למדו תורה ברבים ומאן אינון שמעיה ואבטמליון. אך ורעין נד 540 סתרי זה סב' פעמים א) שא"כ היה לו לומר דכתיבין ולא רבותא. ב) הא נר פסל לוק. הברייתא דנפין לא הוכרז ובל' סק מבני שמעיה: מאן אינון שמעיה ואבטמליון, אינון מן הברייתא. אבל הריית מימא ולא חוקק ולמה לא ספק עליה? ומה שדקדק שהיה לו לומר דכתיבין זה דקדוק ענינה. שפירוש בירושלמי הוא: אשר היו כמות השקף. וכן פרש"י בברכות (י"ט). ומפורש בתוס' ע"פ ד"ה דנבמא כמו שפירשנו. ואמנם לו ידעו בריתא משה רביה ולא גם אין ראייה על השקף ולמה נדחה דברי הנב' שאמרת בפירוש ומאן אינון שמעיה ואבטמליון? ולמה נסמך עינינו נוכח הברייתא כיומא שאמרו שיהיו בני גרים. ועל זה אמר גרעין שהברייתא תקנו לפי הדיעה והשוכשת שהשבו בפסות שהיו גרים אולי בעצם האשונה היחה נסחא וזוהת בברייתא. ולא אבין למה נכבש ברייתא מפורשת סקיה דקדוק בירושלמי, ולמה נאמר שהיתה שדח זרים נוסדה על הירושלמי שאמר דרתה השקף למה לא נאמר בדרך שהסמך בברייתא אמת ודברי הנב' כניסין אמר וסוה גולד המירוש שפי' את מאכר המסנה: דנבמא השקף? או אבן גרעין השב שהברייתא הנב' בשדש שפני שאי אמרו שהיו גרים כי גרים מפולס לוק, אבל זה אראה כמו שכתבנו בפנים ומכאן היב

היי תלמידים בתורה וביראת השם אבל לא היו תלמידים בבחינת דעותיהם המדיניות. כי שמעון וחבריו לא לכד שהתערבו בעניני הממשלה אמנם כמעט היו הם מנהיגיה ועל כל פנים כל תשע השנים אשר מלכה שלמנון בימי אלכננה. לא כן שמעיה ואבטליון, הם הכירו כי יועילו יותר לקיום האומה אם ישימו כל מנחת פניהם רק לישר ולהביא סדרים בענינים הדתיים מאשר יתערבו בעניני הממשלה. ועל כן רק הנקודה האחת שמו למטרת בקשתם והיא החוקת התורה. אל המטרה הזאת היו מאחדים כל כתותיהם ומכל עניני הממשלה משבו ידם אחר. כי לא העלימו עיניהם מה מאד נמוטו כסדרי מצבם המדיני ושואו כח אדם להרויקם. המלחמות והשערורות שרו עד היסוד כל תקוה לשוב אל איתן הפשוטם כבימי קדם, ועל כן בצדק חשבו למה יכלו בהבל כחם בעבור השיג דבר אשר רחוק מהם וכמעט אין תקוה להשיגו מרוב המנעים והמעכבים, הלא טוב להשתדל בעד דבר הקרוב עליהם, והוא, הרישת התורה אשר בה היה לבם נכון ובטוח כי אם יחוייבו תורה אף הם יתחיקו, ובמשמרתה יתנו משמרת עולם לאומתם. והנה על נקלה השיגו החפץ הזה. כי הממשלה ברצותה למשול כאות נפשה גם היא השלימה עם הפצם ולא הפריע איש את מנותחם. מאמרי החכמים האלה נרשמים ברשמי הרעיון הזה. שמעיה היה אומר (אבות פ"א) אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל התודע לרשות. בדבריו האלה יעיד את הלבבות שלא יתערבו בדברי הממשלה וגם לא במריבות ובמלחמות אשר לא הונתנו בעת ההיא לפוכת האומה כאשר בימי החשמונאים הראשונים כי אם בגלל בצע יחידים. שישתדלו בכל האפשר להתרחק מהשורה ומתודע אל המלכות; רק ילכו לתומם בבקשת המלאכה ובהתעסק בה, ולא יתנו עינם להשיג רבנות ושררה. ועוד יותר הודיר אבטליון את החכמים שיצרו על דל שפתם מלדבר נגד המלכות באמרו: חכמים הודרו בדבריהם שמה תהווה חובת גלות ותגלו למקום מים רעים ישתו התלמידים הבאים אחריכם ונמצא שב שמים מתרולל. הרעיון המסורי הזה גם הוא לקוח מן הגמיון. ואין ספק כי בדבריו הדברים האלה היו בוכרנו המאורעות הדברים אשר אירעו לחכמים בודדות שקדמו לו. כי פעם אחד פעם גלו רבים מהם לאלכסנדריא והגלות היה בעוכרי התלמידים אשר גלו עם רבותיהם ולמדו שם דעות חדשות אשר רוח חכמי הפרושים לא היתה נוחה מהן. מתשוקתם לחתיק השלום עם הממשלה ההלכצו שלא לתת לה תואנות להעיר קנאה נגד הפרושים כאשר היה כן לפנים לעתים שונים. להשיג התכלית הזאת ראו כי טוב הוא להגביל מספר התלמידים, מאד ידעו כי לא אחת מכל הממשלות אשר היו בימים ההם אשר לא הבישו אחרי המון הפרושים ברוע עין. ולמען תת מעצר מעט לעם לבל יתרכו רבים לכנס לבית המדרש תקנו שמעיה ואבטליון, כי כל מי אשר ירצה להיות סבאי בית מדרשם ישלם חצי טרפניק (שהוא סעה וחצי) לשומר אשר על הפתח (יומא ל"ה). ואם גם שמצד האחר היתה רתקנה הזאת סבה להמעיט הרושים הלא מצד השני היתה רבת התועלת שלא התערבו בה אנשים אשר לא נקראו גם מצד הכותותים המבעיות גם מצד אשר היתה להם מחשבה ורה ואינם לומדים רק לשום פניה אחרת. השתדלותם הזאת נתנה כמראה בלבבם שלא יבאישו ריהם בעיני הממשלה, ויכלו לקוות ללכת בבטחה בין מערי העתות ולא שתו לבם אשר על ידי זה יתמעטו הלומדים והדורשים כי ידעו מאד כי מעולם לא נערכה הרבנות לפי מספר האנשים העוסקים בה רק ויש השתלמותה גם אם הוהשיה רק מעטים, אך אלה המעטים יתעסקו בה בכשרון ובמטרת המחשבה.

מן הזמן הראשון אשר נבחרו לשבת ראש בכנהדרין נהפך עליהם גלגל המאורעות וכל

הבטת (ט"ה: ק"ב) וקידושין (ט"ו ורש"י) ושנינו בספרי שאמרו לאנשים ארזנו אתה שאמו מישאל. וכל מי רב הוא ואין בערך ערך דגם יש לקדק הרבה שם. דוגמת מי מטה ולא מי מטה ממש אלא היו כמיראים אותה שורה כדרך שאמר שלמה נורו את הילד הדי. ולזה הכנים גרעין ולא אבין א"כ לפה נרו את נקבא ב"ס ובי יאנו מן הצדק לעשות תהבולה כזאת כדו שיתברר האמת? וכל ברפ"ם שהרכיב יחד את שני הפרושים.

ובל יום מסוכן מתברו. בימי ממשלת יוחנן הורקנוס הראשונים ארע דבר אשר היה באחרית ימים מעטים למארה לכל החכמים. אחרי נכנע אריסטובול, והממשלה המרומה הוסבה ליד יוחנן, או השרידים מחל אריסטובול התקבצו עברו וחלפו בארץ הגליל והיוק בכל מיני נוקים למורים וגם לרומיים. אך הירודוס אשר היה פקיד בארץ הגליל, מהותו אוהב ותנף לרומיים, רדף את השרידים האלה בחילו, ודרש אותם מתוך מתבואה, עד כי הצליח תפצו בידו לתפוס את ראש אלה השרידים הנקרא בשמו חזקיה ואתו הרבה מאנשיו. את חזקיה דן למיתה בלי הדישה וחזקיה, וכל התנפסים נרדו בעונשים שונים. בגלל המעשה הזה יצא קצף על הירודוס מאת העם והסנהדרין. הסנהדרין נועצו יחדו, ובהסכמת הורקנוס הומינוהו למשפט לתת דין וחשבון על המעשה. הירודוס בא לפניהם אבל לא באופן הגאות לאיש הנשפט לעמד לפני שופטיו. אמנם בא לבוש ארגמן והגור חרב וסביב לו כספר גדול מגבוריו כלם תלוצי חרב. וירע הדבר בעיני הסנהדרין. אבל סמוך לב נסתתמו מענותיהם ולא מצא מליץ ברין. רק אחד בין כלם לא ידע פחד והוא היה שמעיה. בקנאת האמת והצדק אשר בקרבו הוכיח את חבריו בדברים קשים על אשר היה להם משוא פנים בדבר, והעד העיד כם על אשר נושאים פנים ברין והגיד האותיות לאחור לאמר: כי את אשר יגידו היום לצאת נקי שלא כמשפט הצדק, הוא עצמו יהיה השבט להענישם על ככה והוא יהיה בעוכריתם ויאבדם. דבריו אלה ירדו חרדי לבם ושב אליהם הרוח. והתחילו לשאת ולתת בדבר. ויהי כראות הורקנוס כי נכון הדבר מאת הסנהדרין לגמור דינו של הירודוס למות, צה עליהם להמתין עם גמר הדין עד למחר, ולחירודוס צוק בלאט מלמט על נפשו ולברוח מירושלים (קדמוניות סי"ד, מ'). ותנה אם נכיר מתוך המאורע הזה כמה חזקה אהבת הצדק בלב שמעיה לבלתי חת מפני איש, גם מצד אתר יפוש אור מעט על משפט דיני נפשות בזמן ההוא. ראשונה נראה כי אף שהירודוס לא הרג אחד מהנהרגים בידיו רק שדן דינם למיתה ובמצותו נרדו, ובכל זאת היה הדבר נכון אצל הסנהדרין לגמור דינו למות, נמצא שלפי המשפט הנהוג אז, יהיה דינו של המשלח את אחרים להרוג את הנפש חייב מיתה. כי רק באופן זה היה אפשר לחייב את הירודוס ולדונו למיתה אף שהוא עצמו לא הרג. ובמעשה הזה נמצא יתום גדול אל ההלכה של שמאי הוקן: האומר לחברו צא והרוג את הנפש משלח: חייב (קידושין מ"ג). וכל דקדוקים של האחרונים וראיותיהם להוכיח בדרך המדרש והסברה את ההפך, כל אלה לא ישוו אל הראיה הנכרת אשר יוצאת מן המעשה אשר נעשה כי זה המעשה טוביח בבירור כי הלכתו של שמאי הוקן יצאה במרשב הסנהדרין והוא לפעולת אדם ובלי ספק היתה הלכה פסוקה. עוד שנית ראוי לנו להתבונן במענת החכמים נגד הירודוס שאמרו: כי עשה נגד החק והמשפט הישראלי, כי לפיהו אין רשות להרוג שום אדם אפילו את התומא עד שהועמד לפני הסנהדרין ונגמר דינו למיתה (יוסיפון שם), וענין אלה הדברים כפול ומשולש בספרי תורה שבעל פה בצורת הלכה: כל אדם חייבים אם הרגו את הרוצח (מבות י"ב.). שכל רוצח עד שלא נגמר דינו למות והרגו אדם חייב עליו כעל שאר כל אדם (ספרי מסעי פ' קס"א). אמנם החכמים אשר היו אחרי שכבר במלך דיני נפשות זמן רב נשאו ונתנו בדבר זה ונחלקו בדעותיהם, ושני צדדי התולקים בין מי שהסכים הלכתו עם ההלכה שהיתה בזמן קדום לחק והיה לה קיום בפועל ובין מי שהתנגד להלכה הקדומה שנידום לא סמכו על קבלה כי אם על סברתם כי אילו השנית על הדבר אך היה בפועל מלפנים אין מקום לחלוק הדעות. עוד דבר שלישי יוצא מתוך המאורע הזה, כי מה שהעמידו בעלי המשנה ליסוד כי כל חייבי מיתה צריכים התראה וישרעטא יתיר עצמו למיתה (סנהדרין פ': תוספתא שם פ"י) כל זה לא היה לו מעמד בפועל בעוד שרנו דיני נפשות ועל כל פנים לא היתה הלכה כזאת קיימת ביתום אל עונש המיתה על הריגת הנפש, כי אי אפשר להאמין שבעת שדן הירודוס את חזקיה ומרעיו למיתה שהיו

שם עדים אשר היו מצרים בו והוא התייר את עצמו למתה ואמר אף על פי כן, כי איך נאמן שהיו בעת ההיא שני אנשים בגליל אשר העיזו פנים נגד הירודים לתרות בו ונקי? הכלל הזה: כי יש הרבה ענינים אשר הוציאו האחרונים על פי דרישתם, אשר אין להם כי אם ערך רעה לימודית, ולא יצאו מעולם לפעולת אדם, הוא עיקר גדול להביין לימודי קדמונינו, ואתה הנה ואתה הנה נמצא כמה הנגמאות מענין הזה. הנה לפי דעת חכמי המשנה שאחרי החרבן קיימם הסנהדרין מצות שרפה לחייבי שרפה על ידי פתילה של אבר אשר היו סליקים וזרקים לתוך פיו של הגדון. אך נגד זה מזכיר ר' אלעזר ברבי צדוק מעשה שהיה בבת כהן אתה שונתה והקיפוח בתבילי וזמרות ושרפוח, ואמרו לו חבריו מפני שלא היו בית דין של אותה שעה בקי (סנהדרין נ"ב). והנה ראייה אחרת לא היתה להכמים הם שהשרפה היא על ידי פתילה של אבר כי אם מדרשם הנמכך על גזרה שיהי קבלה מחלמית לא היתה להם שאלו" אמרו דבריהם מפי הקבלה אך מלאו לבו של ראב"צ להבהישה? על כן המילוי ספק בבקאותם על הסנהדרין ועשו אותם בית דין של צדוקים, כי מדרשם היה נצב כחומה נגד המעשה הוא. אמנם על איזה זמן העיד ראב"צ לא על זמנם של שמעיה ואבטליון ולא של הלל ושמואל ואף לא על זמנו של רבן גמליאל הזקן כי על הזמנים האלה ועל הסנהדרין אשר היו באותם הזמנים לא היו חבריו יכולים לאמר שב"ד של אותה השעה היה בית דין של צדוקים, ובהכרח שלדעתם העיד ראב"צ על זמן קדום בעוד שהיו בתי דין של צדוקים. ואולם ראב"צ יספר ע"ה מעשה אחר: וזכרנו כשהיה חגיגה ומרכב על כתפו של אבא והביאו בת כהן שונתה והקיפוח הבילי וזמרה ושרפוח. וזה כפר בלי ספק על זמנו של ר"ג הזקן, ואמרו בכרייתא שהשיבו לו חבריו שאין מביאים ראייה מן הקמן. כן הצילו על מדרשם והבהישו המעשה שראה ראב"צ בעיניו. אך היותר קרוב הוא ששני המעשים האלה רק אחד הוא ובאמת מצות השרפה היתה בפועל רק על הדרך שספר ראב"צ, ואופן השרפה כפי מה שהתלישו החכמים שאחרי החרבן לא היה כי אם תולדה דרושית אשר הוציאוה ממת הגזרה שיהי אבל בפועל לא היה כן. כמו כן מצאנו שישקצת חכמים אשר היו בימי הבית העניו על דברים אשר ראו בעיניהם וכל זה לא המניע חכמים אחרים להתליש ההפוך ודחו העדות על מעשה שנעשה בפועל בהדות של מה בכך כדי להעמיד תולדות דרישתם שהוציאו על פי מדרשם או סברתם (עי' זבחים פ"ד מ"ק"ג). תמורה י"ח). מכל זה בצרוף עם ענינים אשר כבר נזכרו ע"כ אתה הנה ואתה הנה אנו רואים כי כמה הלבנות אשר היו נהוגות רק בפני הבית שונות היו בעת שנהגו בפועל מאשר הן מתוארות אצל החכמים האחרונים ועוד נדבר מזה למטה (פכ"א).

המאורע הנזכר מענינו של הירודים והזמנתו למשפט לפני החכמים היה לתקלה באחרונה. כי הירודים לא שכח את אשר יזמו החכמים לעשות נגדו. ויהי כאשר בא למלוכה היה ראשית מעשהו לדרוך את כעלי הסנהדרין אשר יישבו עליו למשפט ודנהו למות, ורבים מהם הרג (כ"ב ג'). בשמיעה ואבטליון לא שלח ידו כי בלא רצות נהן להם כבוד בלבם ולא שכח כי בעת אשר נלחם את אנטיגנוס ויציר על ירושלים היו יועצים לעם למסור לו את העיר, ואת שמעיה ביהוד כבר במורא ובכרו את הדברים אשר דבר ביום עמדו לפני הסנהדרין לדין אשר הגיד האותיות לאחור כי הירודים יהיה השבט אשר יענישם על אשר נשאו פניו ביום ההוא ויראו ממנו. כי כאשר פתר להם כן היה, על כן השבט והאמין כי רוח ה' דבר בו ולבעבור זה ירא לנגע בו (קדמוניות, כט"ו, א'). אומץ רוחם לבלי תת מלכר נגד גבורים הראו גם במאורע אחר. פעם אחת יצא כהן גדול (הורקנוס או אנטיגנוס) מבית המקדש וכל העם הלכו אחריו ללוחו. גם שמעיה ואבטליון הלכו יחד בדרך ההוא ויהי כאשר ראו העם הולכים אחריו הכהן הגדול מר נפו מאחוריו וילכו לקבל פני שמעיה ואבטליון ולווחם. אך הדבר הזה העיר קנאת הבהן מראותו כי אלה החכמים נכבדים בעיני העם יותר ממנו אבל החשה רק

בלב צפונה קנאתו, ויהי כדציע הכהן קרוב לביתו מדרו שמעיה ואבטליון לקדם פניו, לתת לו שלום ולהפטר ממנו. אך הוא לא יכול עוד להתאפק וכקרבם אליו אמר להם: יבואו בני עממין לשלום. או הם ענוהו בנחת אבל בלי משוא פנים: יבואו בני עממין לשלום עושים מעשה אהרן ולא יבוא בן אהרן לשלום אשר איננו עושה מעשה אהרן (וימא ע"א): ומה הוא מעשה אהרן זה רדיפת השלום, אשר המדה הואת נתיחסה מאו לאהרן (אבות דר"נ פ"ב) וקראו כל רודפי השלום תלמידיו של אהרן (אבות פ"א). ההלכות הנקראות על שמם מעצמות הנה, ואם נתבונן בהן נמצא כי בימיהם כבר פרו ורבו ההלכות וגדלו עד סך עצום כי מתכונת הלכותיהם נכיר כי הן בנויות על יסודי הלכות שקדמו להן בהכרח. העידו בשם שמעיה ואבטליון על היה שקננה בפרדם שצריכה לזמן וצפור דרור צריך לקשר בכנפיה שלא תתחלף באמה (ביצה כ"ה). וההלכה הואת נוסדת על כמה הלכות אחרות. היא תקדים ההלכה שהצידה היא אב מלאכה (שבת ע"ג), שאין הצידה בכלל מלאכה ואוכל נפש שהמקצה אמור ביום טוב, שהויטמן מערב יו"ט מעביר המוקצה ועוד כמה הלכות מענין הזה (ביצה פ"א פ"ג). עוד הלכה אחרת הובאה משמם: בת ישראל הניסת לכהן ומת והגינה מעוברת לא יאכלו עבדיה בתרומה מפני חלקו של עובר שהעובר פוסל ואינו מאכיל (יבמות ס"ז). וגם הלכה זו נוסדת על הלכות אחרות שקדמו לה, כי אין טקום להלכה זו בלתי אם נחליט שבת ישראל שהכניסה עבדים לבעלה כהן שאוכלים בתרומה (שם ס"ו), וכי העובר יורש (ב"ב קט"א): וחילוד מאכיל את אמו בתרומה (יבמות ס"ז): ת"כ אמור פ"כ נדה מ"ד. ובפרש"י, ושני גרדיים העידו בשמם ששלשה לזנין מים שאובין פוסלין את המקוה (עדות פ"א ס"ג) ומובן מעצמו כי מקוה שכולו שאובין פסול (ת"כ שמיני פ"ט מקואות פ"ב מ"ד ובר"ש). וכוה יש לנו ציור ברור באיזה אופן שהתרחבו ההלכות והתרבו הענפים זמן אחר זמן.

פנישת קורות שונות אשה ברעותה בקרב חיי החכמים האלה, הולידה והצמיחה פירוד הדעות גם בין הפרושים. הפירוד הזה בתחלת גלותו אמנם מצער היה, אבל לא ארכו הימים והיה כמעין המתגבר. התקנה אשר תקנו להגביל מספר הדורשים מצד כונתם, היחה לטובה, אבל מצד התולדות אשר יצאו ממנה לא היחה לברכה. לא יתכן כי דורשי התורה אשר נסגרו לפניהם דלתי בית מדרשם חדלו לדרוש בתורה מכל וכל, אמנם דרשו ודרשו במקומות אחרים. כבר אהרי מות שמעיה ואבטליון עמדו שני אנשים בראש הפנהרדין והם בני בתירה אשר לא היו מכאי בית מדרשם (פסחים ס"ו. וירושלמי שם). ועוד יוספר כי נגד ההלכה: שבפסח הבא בשבת אין התגינה קרבה עמו, התרעמו שני חכמים שבאותו הדור והם יהודה בן הורתיא ובנו הורתיא ופירשו מאת החכמים והלכו וישבו להם בדרום. כי אמרו אם יבוא אליה ויאמר להם לישראל מפני מה לא תנגתם תגינה בשבת מה הם אומרים לו? תמהני על שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון שהם חכמים גדולים ודרשנים גדולים ולא אמרו להם לישראל שתגינה דוחה את השבת (בבלי שם ע"י). מזה למדנו כי יהודה ובנו לא היו תלמידיו שמעיה ואבטליון ולא היו נוחים בעיניהם דרכי מדרשיהם, ואפשר שכבר בימים ההם היו בתים לתורה בדרום. ומבני בתירה יוספר כי אירע פעם אחת בעת היותם לראשים בסנהדרין שחל ערב פסח להיות בשבת שכתו ולא ידעו אם הפסח דוחה את השבת. אמרו אדם אחד יש ופסח הבבלי ששעה מבלל והוא שמש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודו שהם ופסח דוחה שבת. והיה הלל דורש להם במדות שהתורה נדרשת בהן להביא ראה שדפסח דוחה את השבת ולא קבלו ממנו עד שאמר כך קבלתי משמעיה ואבטליון. מזה אנו רואים כי הם לא היו רוצים במדרש על פי המדות, אבל נחה דעתם כששמעו מפי הלל ההלכה הנזכרת היא מקובלת אצלו מאת שמעיה ואבטליון. מחיבור המאורעות האלה נבין כי בימי שמעיה ואבטליון החלו לפלס מסלות חדשת ברדישת התורה, ואלה

ואלה שני הראשים היו מתוארים בשם הכבוד „דרשנים גדולים“, כדור הראשון אתריהם, החל להעמיד סדר ומספר למדיה ולתת להן שמות, כל זה יורה כי המסילות החדשות אשר סללו להם היו בבחינת מדרש התורה, וההתחדשות היות מצאה מערערים בקרב הפרושים, וארזי שאין לנו סבה אחרת לזאת הרתתחדשות כי אם השתללות הפרושים להבות על קדקד הצדוקים ולשום לדעות הפרושים יסוד ושורש בתורה הבתובה, על כן יש לשפוט מזה כי המתנגדים בין הפרושים גם הם מאנו לקבל הרחבת מדרש התורה על פי המדות, ועתה ברור הוא כי בעת ההיא החל פירוד הדעות בין הפרושים עצמם, וזוה נבין אשר כבר ברור אחר זה היה הפירוד הקטן למחלקת גדולה בין התכמים עד שאמרו שלכתב המחלקת נעשה התורה כשתי תורות.

אך המסילות החדשות אשר סללו שמעיה ואבטליון במדרש התורה היו אבלות ארד מותם. והמתנגדים נשאו ראש כי מקרבם נבחרו בני בתירה להקים על לשבת ראש בסנהדרין. לפי מה שמסופר בתלמוד מענינם היו דלים בהכמה עד כי שכחו ולא ידעו הלכה פשוטה (שם ס"ז). ובירושלמי רפ"ז). והאחרונים אמרו על זמנם שהיה זמן שכחת התורה (סוכה כ'). וגם המשנה אשר בה נזכרה שלשלת המקבלים אין לבני בתירה שם וזכר (אבות פ"א מ"א). ענינם של בני בתירה עוד יתברר לנו בירור רב בהגיענו לספור קורותיו של הלל הבבלי. אך על אחת נשימה פה לבנו, והוא: כי יפלא מאד הדבר איך הגיעו אנשים בלתי מצויינים בהכמה למעלה היותר נכונה באומה בבחינת עניניה הדתיים? אמנם נבין את המראה היות אם נשימה עינינו על מהלך קורות העמים מאז בתבל ארץ. הן מאז ומקדם כן היה כי בהתהפך גלגל הממשלה, כמעט המיד אנשי בלי שם מתנשאים, והמוגבים בעם מתחבאים או יעשו מרחק מפני דוחקים. אף כן היה בתפוש הירודים את הממשלה בחזקת יד, הנה כל הפקידות אשר הפקיד לא היו לו הכשרון ויתרון הכמה לקו ולמשקלת אולם האיש אשר התכנע תחת רגליו ואמר טוב לכל אשר יאמר הוא טוב, הוא היה איש הפצו לנשאת למעלה ראש. כן גם ראינו בהרימו את הנמאל המצרי להיות כהן גדול אף כי זה הכהן לא היה מן הגדולים בין הכהנים, ובין אנשי שם לא יתחשב (קדמוניות סט"ו, ב'. פרה פ"ג); ואין זה כי אם מדרתו שהאיש הזה אשר היה מלדת העם יהיה לו לעבד ולכל אשר יתפוז ימנו. וגם זה היה סבה אשר שם את בני בתירה לראשי הסנהדרין, מהם קוה כי יהיו בירו כחומר ביד היוצר. אבל הגיעו הימים אשר הם עצמם הכירו כי אין בכחם למלאות את הפקידה אשר הועמדו עליה, ואז בנפש הפצה פנו המקום לאיש אשר היה אהוב ונרצה לעם ושמו הולך בכל הארץ.

ועתה אם נשימה סבט עינינו על ימי משך הזמן הארוך שעברנו עד כה, נמצא כי עם כל התלאות והצרות אשר מצאו את האומה ואת התכמים לא רפתה ידם מן התורה אך החזיקוה. דרשו בתורה ופירושה לפי דרכם וגם היו הרבה פירושים מקובלים בידם. בקרב הזמן הזה נתחלקו הלבבות ונהיה חלוק בדעות. על אדמת הדת היו שני דרכים מצויינים ביותר, והם: דרך הפרושים ודרך הצדוקים. הפרושים ברו להם דרך ההולך קדימה בהרחבת פירוש התורה והצדוקים הלכו לאחור מעת שחלק לבם ונטו מדרך הפרושים. בכל עת התעודרו הפרושים לעמוד נגד הצדוקים לרדות אותם. בזמנים שונים היתה המחלמה כבדה והניצוח החליף עשרה מונים פעם עמדו הפרושים בראש וגם פעם הצדוקים, עד שבטף נצחו הפרושים את הצדוקים נצוח מתמיד. לסכה הזאת קבעו מסמורות, ועשו תיקונים וחקים כדי לעשות פרסום נגד הצדוקים, ועשו כן גם אם הוכרחו לעקור דברי תורה מפני שהשעה צריכה לכך. זה המעם היה להם לעינים בכל ענין ובכל אופן. ועל כן לא הקפידו לנשות מדברי קדמוניהם אף אם נוסדו בתורה במקום שהיה צורך השעה ורחוקה

התורה בכללה. השתלזלו לחוק למדידתם בהביאם להם ראיות מן התורה הכתובה על פי דרכי מדרשם. כללים ידועים לתועלת פירושי התורה היו להם מאו ונקראו מדות שהתורה נדרשת בהן. את אלה המדות — אשר האחרונים חלקו אותן למספרים שונים — הרחיבו ולפי ערך הרחבתן התרחבו גם הפירושים. התולדות היוצאות מתוך הפירושים היו להלכות קבועות. אף כן עשו תקנות וסיגים ונזרות כפי מה שהיה בהם צורך לזמננו. וכאשר קבעו כל אלה לא קבעום בסערה ובטחולת כי אם בהסכמת הסנהדרין. אך הדבר אשר הרחיבו התורה יותר מדי לסבת התנגדות הצדוקים כבר נרם בסוף המועד התנגדות מעטה גם בקרב הפרושים והופיעו ההסכמה ביניהם. זאת ההתנגדות היתה כפוסט מיס בתחלתה. והיה כדור הבא לגר שוטף אשר לא היה לו מעצור עוד בכל הדורות הבאים. בהיות שהמאורעות עצמו עליהם, והתלאות נברו במאד מאד, על כן גם שכחת התורה נברה פעם אחר פעם. כן ראינו בימי יוסי בן יועזר שהוצרכו איוה מן החקים ההלכותיים לעדותו של יוסי מפני שנשכחו בזמנו, גם הנזירות אשר גזר יוסי בן יועזר וחברו נשכחו לאתר זמן עד שהחזירן שמעון בן שטח. אחרי מות יוסי בן יועזר כמלו האשכולות ונשתכחה התורה בימי המלחמות. ובעת שהצדוקים עמדו בראש גם כן גדלה שכחת התורה עד שאמרו על הזמן ההוא כי היה העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח (קידושין ס"ו). והלא יהודה בן שבאי חבירו עם שעמד בראש הסנהדרין בכל זאת נעלמה ממנו הלכה גדולה ובאה תקלה על ידו כי נשפך דם נקי. ושוב בימי בני בתורה היתה תורת הפרושים נעובה. ולא היה בירושלים איש אשר נשאר משרידי תלמידיהם של שמעיה ואבמליון וזה ברור על סיעוט דרישת התורה על פי הדרך אשר אחזו שמעיה ואבמליון. אבל זאת השכחה האחרונה היתה סבה כי הגיעה הדרישה בתורה למדרגה חדשה.

ספר רביעי

הלל, מנחם, שמאי, דרכם במדרש התורה וההלכה, עקביא בן מהללאל, ב"ש, ב"ה, שמעון בנו של הלל, רבן גמליאל הוקן החכמי דורו, שמעון בנו וחכמי דורו.

פרק שבעה עשר

הלל הבבלי, מנחם, שמאי.

הכחות הטובים נחלשו משבט הירודים. המהפכה אשר הפך בכל עניני האומה עצמה מאד לרעה גם על דרישת התורה. כי למן היום הראשון אשר בא למלוכה באה ברלה אתו, מנורת החכמים הלכה ויבא רגז התרתיה. שמעיה ואבמליון בתעצומת רוחם עוד עמדו בפרץ, אך כאשר סתו השקט ובטחה אתם סתו ואור דרישת התורה לא נגה עוד כמלפנים וימש חשך. החשך הזה עוד נכפל לרגלי פרוד הרעות אשר פרץ בין חכמי הפרושים. והיה אחרית כל אלה כי הגיע זמן חסרון הדרישה ושכחת התורה שבעל פה. בעת הזאת עלה כיונן מארץ ציה איש נפלא בחכמתו ובתכונות נכבדות ויגיע עד כסא הנשיאות. האיש הזה היה הלל הבבלי אשר נקרא גם הלל הוקן. תולדתו ממשפחה רמה בישראל. אביו היה משבט בנימין ואמו משרוש ישי בית הלחטי, מבני שפמיה בן דוד המלך ואשתו אביטל (ירושלמי כלאים פ"ט) ארץ מולדתו היתה בבל ועל כן נקרא הלל הבבלי (פסחים ס"ז. סוכה ב')